



vakblad voor
informatieprofessionals



HBO-bibliotheek

Meer dan een aanbieder
van informatiebronnen

Podcasts

Gevecht om de luisteraar

Erfgoedcollecties verbinden?

Gebruik het Termennetwerk

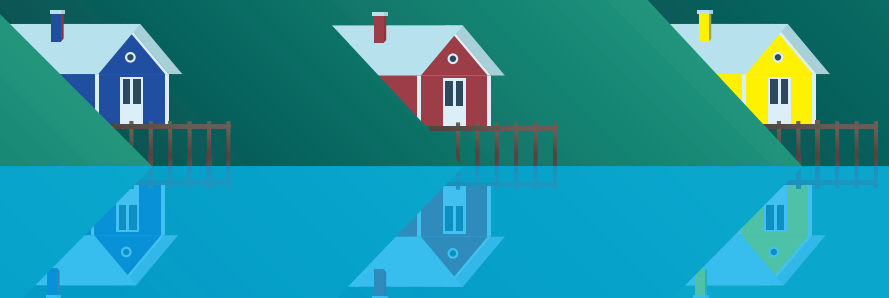
Authenticatie

Privacyaspecten
van single sign-on

2019 | 05

ZO MER IN ZWE DEN

**BOEKHISTORISCHE
ROADTRIP
VOOR DE
NATIONALE
BIBLIOGRAFIE**



COLOFON

IP is samen met Informatie-Professional.nl het onafhankelijke platform voor de informatiespecialist van vandaag en morgen. De lezers werken in de informatie-, bibliotheek-, archief- en erfgoedwereld.

ISSN: 1385-5328

IP is een uitgave (23ste jaargang) van Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 18
2772 TR Voorburg
tel. 06-44 09 19 85
www.informatieprofessional.nl

redactieadres

IP, Charlotte van Pallandtlaan 18,
2772 TR Voorburg,
tel. 06-44 09 19 85,
e-mail redactie@informatie-
professional.nl.

redactie

Maarten Brinkerink, Wilbert
Helmus, Frank Huysmans, Dafne
Jansen, Vincent M.A. Janssen,
Evelien de Jonge, Stefan Jongen,
Leen Liefsoens, Ronald de Nijs
(eindredacteur), Matthijs van
Otegem, Mirjam Raaphorst,
Vincent Robijn, Eric Sieverts,
Sjors de Valk en Daniël de Vette.

vormgeving

Eric van den Berg,
egfvdberg@upcmail.nl,
Tom van Staveren,
graphicisland@upcmail.nl.

medewerkers aan dit nummer

Alex Alsemgeest, Levien den Boer,
Rob Feenstra, Marian Hellema,
Raymond Sniijders en
Jos Westerbeke

abbonementen

Voor abonnementsprijzen
en andere informatie zie
InformatieProfessional.nl.

advertentieverkoop

Voor informatie over adverteren
in blad of op de site:
Rajin Roopram, e-mail
rajin.roopram@kbenp.nl,
tel. 06-15201724.

Het verlenen van toestemming
tot publicatie in dit tijdschrift
strekt zich tevens uit tot het
in enigerlei vorm elektronisch
beschikbaar stellen.

INHOUD

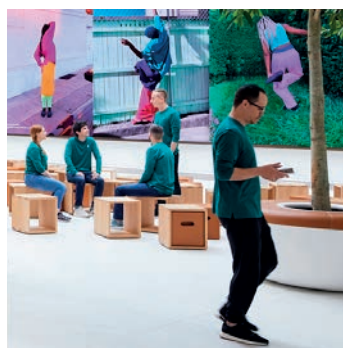


08

Termennetwerk

Om online collecties van erfgoedinstellingen gemakkelijk doorzoekbaar te maken, is het noodzakelijk dat erfgoedinstellingen gemeenschappelijke 'termen' gebruiken. Het Termennetwerk is hierbij een hulpmiddel.

Marian Hellema

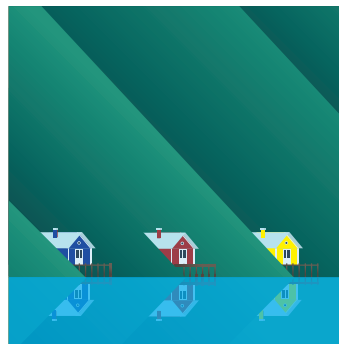


12

Zomer in Zweden

Afgelopen jaar reisde boek-historicus Alex Alsemgeest zes maanden door Zweden om het Nederlands erfgoed in kaart te brengen voor de nationale bibliografie. Verslag van een roadtrip.

Alex Alsemgeest

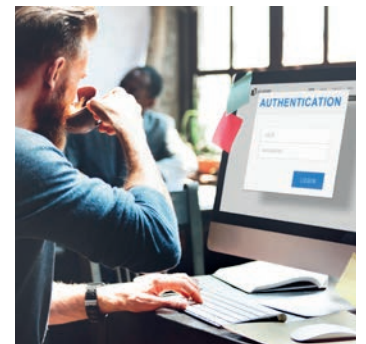


18

Privacyaspecten van single sign-on

Toegang tot digitale bronnen gebeurt nu vooral via IP-adresherkenning, maar een nieuwe authenticatiemethode is in opkomst: single sign-on, oftewel authenticatie naar de persoon. Het privacyaspect van de gebruiker verdient hierbij alle aandacht.

Jos Westerbeke



RUBRIEKEN

04

Foto van de maand
Applebieb

06

Q&A
Walter Swagemakers

06

IP Lingo
Advertentiebibliotheek



LEESMATERIAAL

D

e oudst bekende Nederlandse krant vierde vorig jaar haar vierhonderdste verjaardag. Om dit exemplaar te kunnen bewonderen, moet u naar de Koninklijke Bibliotheek – in Stockholm. In de Gouden Eeuw stond de Republiek bekend als een toonbeeld van persvrijheid. Nederlandse kranten waren populair, zeker in de landen rond de Oostzee. En niet alleen kranten, ook boeken. Alex Anselme doet in dit nummer verslag van zijn expeditie door Zweden op zoek naar oude Nederlandse boeken. Zijn queeste bracht hem onder meer in landgoederen en kastelen waar de tijd heeft stilgestaan.

Goed leesmateriaal om u alvast in vakantie stemming te brengen. Wellicht bent u nog niet aan vakantie toe omdat uw vak uw liefhebberij is. Lees dan vooral de interviews met vijf hogeschoolbibliothecarissen waarin zij nieuwe taken belichten; van een lab waarin studenten en docenten met nieuwe tools kunnen experimenteren tot de 'groene bibliotheek' en research data management. Of duik in de filosofie achter het Termennetwerk van het Netwerk Digitaal erfgoed. En werp zeker een blik op het fenomeen podcast dat aan een opmars bezig is. Al was het maar om er alvast een paar te downloaden voor in het vliegtuig, de trein, op het balkon of uw uitgestorven werkplek.

REDACTIONEEL | Frank Huysmans

21

Gevecht om de podcastluisteraar

Grote spelers als Spotify en de BBC vechten om de aandacht van de podcastluisteraar. Ook de bibliotheek- en erfgoedwereld hebben het medium ontdekt.

Stefan Jongen

24

HBO-bibliotheken vernieuwen

Een bibliotheek in een hbo-instelling is allang niet meer alleen verantwoordelijk voor de informatiebronnen. Nieuwe taken als onderzoeksondersteuning en een lab voor 21ste-eeuwse vaardigheden komen op haar pad.

Ronald de Nijs



38

Nieuwe EU-auteursrecht-richtlijn doorgelicht

De Europese Raad stemde onlangs in met de nieuwe auteursrecht-richtlijn. Controversiële regels rondom uploadfilters en rechten voor nieuwsuitgevers worden daardoor formeel Europese wetgeving. Maar deze richtlijn bevat nog meer nieuwe regels en uitzonderingen.

Raymond Snijders



11

Wisselcolumn
Spoilerstress

34

KB Onderzoekskroniek
Biebtobiep vernieuwd

36

Lifehacking
Chrome schiet onderzoekers te hulp

37

Werk
Katrijn de Kort

39

Column
Boekwaarde



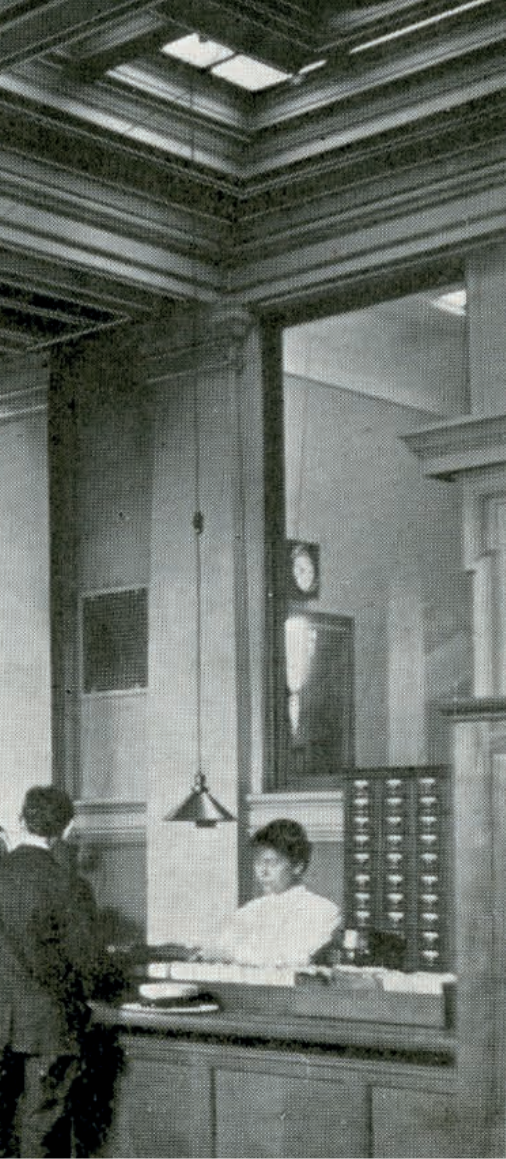


APPLEBIEB

Apples gevoel voor design beperkt zich niet tot telefoons en laptops. Het bedrijf staat inmiddels mede bekend om haar iconische winkels. Of de Apple Store nu gevestigd is in een gloednieuw complex of in een historisch pand; het maakt altijd indruk. Zo ook haar nieuwste zaak. Het bedrijf opende afgelopen mei de Apple Carnegie Library; een winkel in de oude openbare bibliotheek van Washington D.C., vernoemd naar de Schots-Amerikaanse staalmagnaat en filantroop Andrew Carnegie. Waar vroeger de oude uitleenbalie stond (zie foto), kun je nu een nieuwe iPhone uitzoeken.

De Apple Carnegie Library wil meer dan een winkel zijn. Het bedrijf stelt zich ten doel de filosofie van de oude bibliotheek herstellen. Het moet 'opnieuw een centrum voor leren, ontdekking en creativiteit voor de hele gemeenschap worden'. Apple gaat er bijvoorbeeld workshops en tentoonstellingen verzorgen. Natuurlijk kun je er ook terecht voor technische ondersteuning. Hiervoor heeft het bedrijf 225 medewerkers ingehuurd, die gezamenlijk maar liefst 27 talen spreken. Goedkoop was de verbouwing niet. Om het Beaux-Arts-gebouw uit 1903 op te knappen telde Apple ruim 30 miljoen dollar neer. Wie de intrede van Apple in de oude bibliotheek heiligschennis vindt, kunnen we geruststellen: in juli heropent in hetzelfde pand de Kiplinger Research Library haar deuren. <





Q&A MET WALTER SWAGEMAKERS



Diverse erfgoedinstellingen bieden via MuseumDepotShop.nl objecten aan die geschikt zijn voor herbestemming. Ook Filmmuseum Eye doet mee. Over de ervaringen vertelt Walter Swagemakers, senior projectleider Collectie bij Eye.

Waarom nemen jullie deel aan de Museumdepotshop?

'Eye staat sympathiek tegenover het idee van MuseumDepotShop.nl om objecten een tweede leven te geven. Het gaat hier om objecten waarin andere musea geen interesse hebben. Daarbij wil de schenker het object niet terugontvangen. Voordat tot verkoop kan worden overgaan, heeft elk object een procedure doorlopen die erop toeziet dat er geen wettelijke, ethische of andere bezwaren zijn tegen verkoop aan particulieren en bedrijven.'

ompakken van de films zijn deze objecten vrijgekomen voor herbestemming. Wat de filmaffiches en tijdschriften betreft, gaat het om het zoveelste duplicaat.'



Foto's: Filmmuseum Eye

Wat zijn jullie selectiecriteria?

'We hebben drie selectiecriteria: 1. het object vormt geen onderdeel van de Eye-collectie, 2. geen ander museum of filmarchief is geïnteresseerd in de objecten, en 3 de verkoop van het object komt ten goede aan de collectie.'

Kunnen objecten geweigerd worden?

'Dat is mogelijk als bijvoorbeeld de staat van de objecten slecht is of als er ongedierte in zit, zoals boktorren en houtworm.'

Tevreden over de verkoop?

'Zoals ik al zei: we bieden een beperkt aantal objecten aan. Maar daarvan wordt regelmatig iets verkocht.'



Welke objecten hebben jullie aangeboden?

'Wij hebben een zeer bescheiden aanbod: oude filmblikken, filmkoffers, filmtijdschriften en een aantal filmaffiches. Eigenlijk zijn de blikken en koffers die wij aanbieden geen objecten in de museale zin van het woord omdat ze dienden als verpakking voor de filmrollen. Door het



Rob Feenstra

Projectleider/consultant bij de Universitaire Bibliotheken Leiden; heeft als aandachtsgebieden bibliotheeksystemen en de digitale bibliotheek

Advertentiebibliotheek

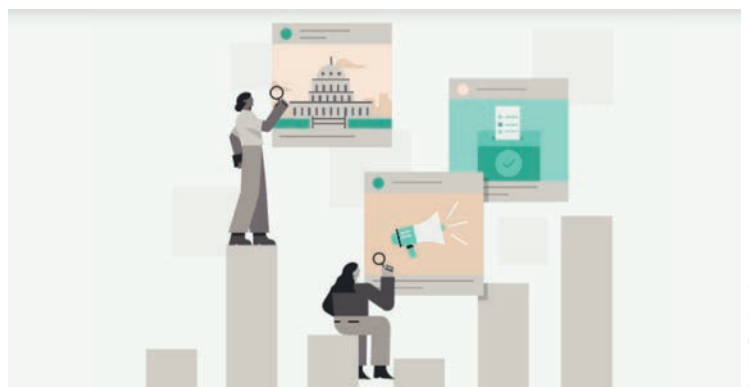
Ik wilde het deze maand eigenlijk over het nieuwe buzzword *globotica* hebben, maar toen kwam ineens *advertentiebibliotheek* voorbij en was ik verkocht. Spreek de twee woorden achter elkaar uit en je voelt het verschil. *Globotica* is nieuw, state-of-the-art, de zoveelste futuristisch klinkende belofte, of bedreiging. En hoewel *advertentiebibliotheek* pas de laatste tijd volop in de media te vinden is, klinkt het vertrouwd en bijna nostalgisch. Het woord, uit de koker van Facebook, had een begrip uit het ver achter ons liggende pre-digitale tijdperk kunnen zijn.

Ik weet niet of Facebook het ook echt zo bedoeld heeft, maar het komt ze wel goed uit. Want de advertentiebibliotheek (www.facebook.com/ads/library) is een reactie op de roep door de Europese Commissie om meer transparantie rond politieke advertenties. En daarom toont Facebook in de advertentiebibliotheek welke advertenties van politieke partijen op Facebook zijn geplaatst. Ook advertenties over politiek-maatschappelijke onderwerpen zijn zichtbaar in de database. Per advertentie wordt een indicatie gegeven van het bedrag dat de adverteerder heeft betaald en wie die adverteerder is.

Mark Zuckerberg 2.0 klopt zichzelf op de borst als het gaat om transparantie, maar wie wil kijken voor welke doelgroepen de advertenties bedoeld zijn, loopt al snel tegen de grenzen van die transparantie aan. Facebook geeft alleen aan hoe de ontvangers van een advertentie over de verschillende provincies verdeeld zijn, in welke leeftijdscategorie ze zitten en wat de verdeling tussen mannen en vrouwen is. Je kunt dus maar mondjesmaat zien hoe en in welke mate er gebruik gemaakt wordt van het vooral door Cambridge Analytica bekend / beruchte systeem van microtargeting, de strategie waarbij groepen op basis van heel specifieke criteria worden benaderd.

De advertentiebibliotheek bevat nog wat kinderziektes. Zo is het niet altijd mogelijk om gegevens te downloaden en zijn de antwoorden op zoekvragen soms onnavolgbaar. Toen ik zocht op Geert Wilders, kreeg ik bijvoorbeeld de resultaten van SpongeBob Squarepants gepresenteerd.

Maar hoe beperkt ook, als je er wat tijd in steekt, is er genoeg interessants te vinden en dus ga ik straks weer even fijn grasduinen in die goeie ouwe advertentiebibliotheek.



Beeld: Facebook

juli

augustus

GO Summer School

05/07	23/08	METAWORKSHOP INFORMATIESTRATEGIE *NIEUW*
09/07	26/08	COMMUNICEREN VIA SOCIAL MEDIA
10/07	29/08	MASTERCLASS VISIEVORMING MET MINDMAPPING *NIEUW*
10/07	22/08	SEO; ZOEKMACHINE OPTIMALISATIE
10/07	21/08	DE PERFECTE PITCH
11/07	23/08	VISUALISEREN VAN KENNIS
11/07	21/08	HELP! IK BEN MANAGER GEWORDEN *NIEUW*
12/07	29/08	EFFECTIEF 1-OP-1 GESPREKKEN VOEREN
12/07	19/08	LEAN PROCESMANAGEMENT IN EEN DAG
12/07	30/08	INFOGRAPHICS MAKEN
15/07	27/08	DIGITALE INFORMATIEVAARDIGHEDEN
16/07		LIFEHACKS VOOR DE INFORMATIEPROFESSIONAL
16/07	19/08	MARKETING IN EEN DAG *NIEUW*
17/07		OFFICE365 COMPLIANCE
18/07	20/08	(S)KEN UZELF!
18/07	30/08	DATA ANALYTICS EN TEKSTMINING
19/07	14/08	INTRODUCTIE PYTHON *NIEUW*
29/07	21/08	UW IMPACT ALS INFORMATIEPROFESSIONAL VERGROTEN *NIEUW*
19/07	14/08	MASTERCLASS BETERE BESLUITEN NEMEN *NIEUW*
22/07	13/08	HOE TEVREDEN IS MIJN KLANT? *NIEUW*
24/07	26/08	OMGAAN MET WERKDRIJK *NIEUW*
25/07	28/08	DE PERFECTE PITCH IN EEN DAG
25/07	27/08	HOE KOM IK AAN TAFEL? *NIEUW*
26/07	23/08	MASTERCLASS GOVERNANCE INFORMATIEMANAGEMENT *NIEUW*
29/07		DIGITALE TRANSFORMATIE IN EEN DAG *NIEUW*
30/07	22/08	LEREN PRESENTEREN IN EEN DAG
31/07	23/08	LEREN ADVISEREN IN EEN DAG *NIEUW*
01/08		NEW TECHNIQUES AND SKILLS IN THE LIBRARY (ONLINE) *NIEUW*
02/08	27/08	PERSOONLIJKE EFFECTIVITEIT *NIEUW*

Een serie van 1-daagse cursussen voor uw professionele ontwikkeling



Meer informatie: goopleidingen.nl/go/nieuws/go-summer-school
of 070-3512380

Termennetwerk helpt bij het verbinden van erfgoedcollecties

Idealiter is de informatie die erfgoedinstellingen online publiceren over hun collecties gemakkelijk doorzoekbaar. Dat wil zeggen: over de grenzen van afzonderlijke collecties en instellingen heen. Hiervoor is het noodzakelijk dat erfgoedinstellingen gemeenschappelijke 'termen' gebruiken. Het Termennetwerk is hierbij een hulpmiddel.

Het Netwerk Digitaal Erfgoed is een samenwerkingsverband van de Nederlandse erfgoedsector. Het doel is om de maatschappelijke waarde van erfgoed te vergroten door digitale erfgoedcollecties zo goed mogelijk zichtbaar, bruikbaar en houdbaar te maken. Het netwerk ontwikkelt hiervoor een aantal voorzieningen. Het Termennetwerk is daar één van, waarvoor wordt samengewerkt met CLARIAH (gedistribueerde infrastructuur voor onderzoek in de geesteswetenschappen). Het is niet bedoeld voor menselijke gebruikers, maar voor geautomatiseerde systemen. In dit artikel lichten we toe wat het principe hierachter is.

tiseerde systemen. In dit artikel lichten we toe wat het principe hierachter is.

Netwerk van erfgoed informatie

De bruikbaarheid van erfgoed informatie wordt verbeterd als er onderlinge verbindingen tussen erfgoedcollecties worden gelegd. Het ideaal is om alle erfgoed informatie zo te publiceren dat alles goed te vinden en te combineren is. Ook als de informatie uit verschillende bronsystemen komt, met ieder hun eigen gegevensstructuren, zoekmogelijkheden en presentatiewijzen. Er ontstaat zo een netwerk van erfgoed informatie, waarmee je informatievragen over deze collecties heen beter kunt beantwoorden (zoals wie, wat, waar en wanneer). Een geautomatiseerd systeem moet de beschikbare gegevens kunnen interpreteren om zo alle relevante informatie over een onderwerp te vinden. Bijvoorbeeld alles over de persoon Christiaan Huygens: brieven, wetenschappelijke instrumenten, archiefstukken,

boeken van en over hem, plaatsen waar hij gewoond heeft, et cetera. Daarbij wordt alle beschikbare informatie samengebracht, of het nu uit bibliotheken, archieven, musea, onderzoeksinstellingen of andere organisaties afkomstig is.

Terminologiebronnen

Voor informatieprofessionals is het van groot belang om informatie onduidelijk vast te leggen. Daarvoor gebruiken zij vaak thesauri, gecontroleerde woordenlijsten of

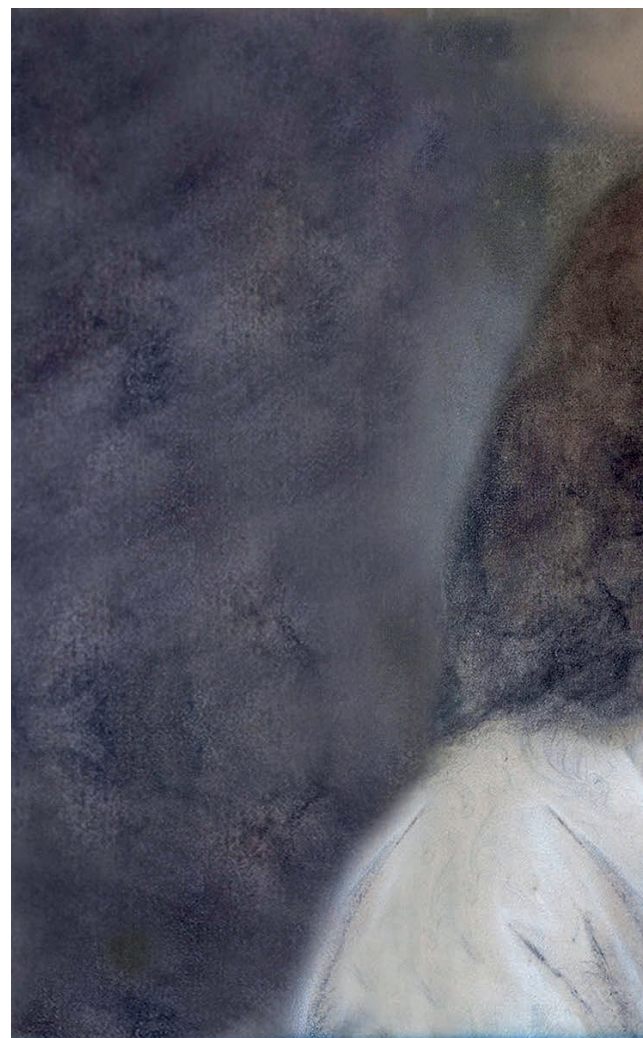
andere gestandaardiseerde referentielijsten. Hiermee wordt duidelijk gemaakt over welke Christiaan Huygens het gaat, of wordt vastgelegd dat iets een aardewerken voorwerp is, hoewel anderen dat potterie noemen. Zulke gestandaardiseerde 'termen' hebben een eigen identifier en vaak is er extra kennis beschikbaar, zoals alternatieve benamingen, verschillende talen of een hiërarchische relatie tussen algemene en meer specifieke termen.

Het gebruik van gestandaardiseerde termen maakt het bovendien mogelijk om verbanden tussen stukjes informatie te leggen. Als in verschillende erfgoedcollecties dezelfde 'termen' worden gebruikt, dan kunnen ze geautomatiseerd aan elkaar gekoppeld worden.

In de erfgoedsector wordt hiervoor vaak gebruikgemaakt van bijvoorbeeld de Art & Architecture Thesaurus (AAT), de Cultuurhistori-



Marian Hellema
ICT-erfgoed specialist



'Het Termennetwerk is een hulpmiddel om het onderling verbonden netwerk van erfgoed informatie te realiseren'



Bernard Vaillant,
Portret van Christiaan Huygens
(1686, Huygensmuseum
Hofwijck, publiek domein)

een belangrijke bouwsteen voor linked data. Idealiter zijn de terminologiebronnen zelf ook gepubliceerd als linked data. In dat geval heeft iedere term als identifier een URI die informatie over de term oplevert, waardoor een geautomatiseerd systeem alle beschikbare informatie kan interpreteren. Daarnaast is het van belang om verwijzingen tussen terminologiebronnen onderling te maken, zodat de informatie ook gekoppeld kan worden bij gebruik van verschillende terminologiebronnen.

Gebruik

Het Termennetwerk is een hulpmiddel om het onderling verbonden 'netwerk van erfgoedinformatie' te realiseren. Het biedt een eenvoudige, uniforme manier om naar termen in terminologiebronnen te zoeken, zonder al die bronnen afzonderlijk te hoeven raadplegen. Naar keuze kan in een of meer bronnen worden gezocht, bijvoorbeeld naar 'aardewerk' in de AAT. De bijbehorende URI kan bijvoorbeeld in je collectiebeheersysteem worden opgenomen om een voorwerp te beschrijven.

Dit kan in collectiebeheersystemen worden ingebouwd, waardoor collectiebeheerders eenvoudig verwijzingen naar gemeenschappelijke termen kunnen maken. Het scenario is als volgt: stel dat een collectiebeheerder het materiaal van een voorwerp wil vastleggen met een AAT-term. Deze gebruiker tikt een zoekterm in en het systeem toont de hiervoor beschikbare AAT-termen, gebruikmakend van het Termennetwerk. (Of het systeem toont relevante keuzemogelijkheden zoals 'aardewerk', 'textiel' en 'glas'.)

Na keuze van een term registreert het collectiebeheersysteem de bijbehorende URI, waardoor dus de verwijzing naar de terminologiebron is gemaakt. Het Netwerk Digitaal Erfgoed werkt samen met de leveranciers van een aantal veelgebruikte collectiebeheersystemen om te zorgen dat zij dit in

hun systemen integreren.

Om de werking te illustreren, is er een demonstratieomgeving (demo.netwerkdigitaal erfgoed.nl/termennetwerk). Die is niet bedoeld om rechtstreeks te gebruiken, maar alleen om een indruk te geven van hoe het werkt. Kies enkele terminologiebronnen, geef een zoekterm, bekijk de informatie in de oorspronkelijke terminologiebronnen en kopieer eventueel gevonden URI's in je eigen systeem.

Werking

In principe kunnen alle terminologiebronnen op het Termennetwerk worden aangesloten. Voorwaarde is wel dat ze als linked data worden aangeboden en via een programmeerbare interface (API) doorzoekbaar zijn.

Het Termennetwerk sluist zoekvragen door naar de terminologiebronnen en retourneert de resultaten die het uit die bronssystemen ontvangt. Er worden dus geen kopieën van de termen opgeslagen, maar ze worden *real time* uit de terminologiebronnen opgehaald en daar onderhouden. Deze gedistribueerde opzet is de kracht ervan. Voor het bevragen van het Termennetwerk wordt relatief nieuwe technologie gebruikt (GraphQL, een querytaal om API's te bevragen).

Prototype

Het huidige Termennetwerk is een prototype, bedoeld om het principe te demonstreren en om te onderzoeken of het bruikbaar is. Het bevat nog lang niet alle relevante terminologiebronnen en de werking kan nog veranderen.

Het Termennetwerk wordt ontwikkeld in samenwerking met onder meer leveranciers van collectiebeheersystemen en collectiebeheerders. Deze aanpak binnen het Netwerk Digitaal Erfgoed is misschien wel het meest bijzondere aan het Termennetwerk. Ervaringen en reacties zijn welkom. Ze worden gebruikt om het Termennetwerk uit te bouwen tot een volwaardige dienst.

sche Thesaurus, de Gemeenschappelijke Thesaurus Audiovisuele Archieven (GTAA), GeoNames, Wikidata, DBpedia en dergelijke. Deze worden hier met het koepelbegrip 'terminologiebronnen' aangeduid. Ze worden onderhouden door partijen met expertise op dat terrein, wat vertrouwen geeft in de kwaliteit en de beschikbaarheid van de informatie.

Verbindingen

Om erfgoedinformatie over de grenzen van instituten en collecties heen te kunnen verbinden, is het dus van belang dat er in collectiebeschrijvingen gebruik wordt gemaakt van termen uit gemeenschappelijke terminologiebronnen. Zo kan bijvoorbeeld een bibliotheek vastleggen dat Christiaan Huygens de auteur is van een boek door te verwijzen naar de term uit de Nederlandse Thesaurus van Auteursnamen (data.bibliotheken.

nl/id/thes/p068365462). Een archief dat een brief van Huygens heeft, gebruikt dezelfde term om de schrijver van de brief aan te duiden. Op die manier kunnen geautomatiseerde systemen de verbinding leggen tussen deze brokjes informatie. Het gaat immers om dezelfde persoon.

Zulke verwijzingen naar gemeenschappelijke terminologiebronnen maken erfgoedinformatie beter bruikbaar over de grenzen van afzonderlijke collecties heen en zijn

'Voor het bevragen van het Termennetwerk wordt de technologie GraphQL gebruikt'

Lezingen • Workshops • Quiz • Productpresentaties • Panelgesprekken • Beurs



16de editie

Informatie aan zee

Het congres voor de
informatieprofessional in Vlaanderen

Kursaal Oostende, België

donderdag 19 & vrijdag 20 september 2019

Meer info op

www.vvbad.be/activiteiten/informatie-aan-zee-2019



Foto: Hans Tibben

Keynote Paul Smit

Paul Smit, cabaretier en filosoof, combineert humor met inhoud. Hij zal belichten hoe verandering werkt in ons brein. Wat maakt dat we vaak opgaan in de waan van de dag en handelen vanuit routine? En hoe werkt verandering dan wel? Daarnaast gaat hij in op innovatie en communicatie en laat hij zien waarom diversiteit zo belangrijk is bij samenwerking.

met steun van de provincie West-Vlaanderen

west-vlaanderen
de gedreven provincie



Spoilerstress



De afgelopen weken kreeg ik iedere maandagavond hooggeëerd bezoek: mijn *Game of Thrones*-vriendengroep. Gezellig. Tenminste, dat had zo kunnen zijn. Maar het werden een van de meest stressvolle weken om een millennial te zijn. Dat mijn generatie het moeilijk heeft, hoef ik u niet te vertellen. *First world problems* van herculische proporties alom. Allereerst bleek het glutenvrije speciaalbier uit de schappen gehaald te zijn. Daarna kreeg ik mijn wifinetwerk (genaamd 'It Hurts When IP') niet aan de praat. De ware uitdaging was echter het ontwijken van de *Game of Thrones*-spoilers.

Wie de krant opensloeg, moet gedacht hebben dat de wereld in brand stond. Dat was ook zo, maar hier ver vandaan, in het fictieve koninkrijk Westeros. De helft van alle artikelen bevatte rode vlaggen met daarop **SPOILER ALERT!** De andere helft verraadde de plotwendingen zonder aankondiging. Sociale media was een mijnenveld geworden. Wie op maandagen (de dag nadat *Game of Thrones* te zien was in de VS) door de tijdlijn scrolde, werd al bij de derde post gespoiled. Met Russische roulette waren je kansen gunstiger.

Dat tijdens de meest gehypte televisieserie uit de geschiedenis, ook nog eens de film met de hoogste omzet verscheen, maakte het niet beter. Na 21 Marvel-films was daar eindelijk haar grand finale; *Avengers: End-*

game. Het weggeven van het plot van de ruim drie uur durende climax werd een doodzonde. Het productiebedrijf achter de superheldenfilms startte zelfs de campagne *#dontspoiltheendgame*.

Na het Filmfestival van Cannes deed ook regisseur Quentin Tarantino een oproep aan journalisten om niets weg te geven van zijn

nieuwe meesterwerk, *Once Upon a Time ... in Hollywood*. De makers van beide films waren als de dood dat kijkers hun goed bewaarde einde zouden verraden. Die angst deelde ik. Het duurde niet lang voordat ik last kreeg van spoilerstress. Al tijdens de eerste aflevering van het laatste *Game of Thrones*-seizoen zwoer ik Facebook af. Na de tweede ontvolgde ik de hele cast van de serie op Instagram. Bij de derde stopte ik met het praten tegen mijn WhatsApp-vrienden in groepchats. En toen we bij aflevering vier kwamen had ik al een maand geen YouTube meer gekeken. Inmiddels is het spektakel voorbij. De *Game of Thrones*-referenties zijn opgedroogd. En (*spoiler alert*) de dood van drakenkoningin Daenerys is alweer een eeuwigheid geleden. Alles lijkt bij het oude te zijn. Behalve mijn telefoongebruik. Het dwangmatig scrollen door sociale media is weggebleven uit mijn routine. Mijn nek staat inmiddels alweer weken recht. De accu van mijn telefoon gaat nu zelfs een hele dag mee; het mediacircus heeft als een digitale detox gewerkt. Waar stress en een decennium lang fantasy kijken wel niet goed voor kunnen zijn. <

‘Wie de krant opensloeg, moet gedacht hebben dat de wereld in brand stond’

Vincent M.A. Janssen

Redacteur van IP en freelance informatie-professional

Boekhistorische de **nationale**

De Nederlandse boekenmarkt is een van de grote succesverhalen van de zeventiende en vroege achttiende eeuw. In een wereld die vele malen internationaler was dan wij ons soms voorstellen, werden Nederlandse boeken verhandeld van Lissabon tot Sint-Petersburg. Niet voor niets is de Republiek door historici wel de 'Boekwinkel van de Wereld' genoemd. Voor wetenschappers betekent dit dat hun onderzoeksmateriaal over een heel continent verspreid ligt. Boekhistoricus Alex Alsemgeest is een van de bevoorrechte bibliografen die het Nederlands erfgoed in kaart mag brengen voor de nationale bibliografie. Afgelopen jaar reisde hij zes maanden door Zweden om uniek Nederlands erfgoed op te sporen op landgoederen en in kastelen.

Foto: Olga Rook Photography



Alex Alsemgeest
Boekhistoricus
en bibliograaf

'De enorme ijzeren sleutel om de bibliotheek te openen, lijkt een rekwisiet uit een kostuumdrama'

Het is het begin van de herfst. De toeristen hebben Leufstabruk verlaten en de beheerder van het achttiende-eeuwse, Zweedse landgoed heeft een dag vrij genomen. De enorme ijzeren sleutel die ik van haar heb gekregen om de bibliotheek te openen, lijkt een rekwisiet uit een kostuumdrama. Een eind in het water vliegt op als de sleutel in het slot valt. Ik leg mijn tas in de hoek, doe de ramen open en neem plaats achter het bureau van de baron. Althans, ik stel mij voor dat de vroegere eigenaar van het landgoed, industrieel en entomoloog Charles De Geer (1720-1778), aan ditzelfde bureau zat als hij zijn onderzoek of administratie deed. De Geer was een nazaat van de Amsterdamse ondernemer Louis De Geer (1587-1652), die in het begin van de zeventiende eeuw steenrijk werd met de verkoop van kanonnen aan Zweden. Hij vertrok vervolgens zelf naar het noorden en verkreeg een monopolie op de ijzer- en koperhandel. Hij kocht onder andere de landgoederen Österby en Leufsta ten noorden van Uppsala en kreeg de controle over de nabijgelegen mijn van Dannemora. Een eeuw later

Landgoed van Leufstabruk



roadtrip voor bibliografie

ZO
MER
IN
ZWE
DEN



Interieur bibliotheek
Leufstabruk

bouwden verschillende takken van de familie nog altijd voort op het imperium van Louis De Geer.

Charles was geboren in Zweden, maar bracht het grootste deel van zijn jeugd door in kasteel Rijnhuizen bij Utrecht. Eenmaal terug in Zweden bestelde hij

per post duizenden boeken bij de boekhandelaren Samuel en Johannes Luchtmans in Leiden. Daarbij zaten alle grote filosofische werken van de Verlichting, veelal gedrukt in Nederland, maar ook de wat lichtere Franse literatuur met titels als *La femme malheureuse* en *Les*

'Samen met de Koninklijke Bibliotheek wordt de bibliotheek van Leufstabruk onder meer ontsloten in de STCN'

sacrifices de l'amour. Je kunt per slot van rekening niet de hele dag Voltaire of Rousseau lezen.

300 onbekende edities

Het is aan deze geschiedenis, die twee landen met elkaar verbindt, te danken dat ik hier een zomer lang in een zwaar aangezet romantisch decor mag werken. Leufstabruk is een verborgen stukje Zweeds-Nederlands erfgoed, waar tussen midzomer en eind augustus in bescheiden mate toeristen komen.

De boeken uit de bibliotheek van

Fotos: Alex Alsemgeest

Skoklosters slott



Foto: Alex Alsengeest

Strängnäs



Leufstabruk zijn tegenwoordig eigendom van de Universiteitsbibliotheek van Uppsala. In samenwerking met de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag wordt de bibliotheek onder meer ontsloten in de *Short-Title Catalogue, Netherlands* (STCN), de Nederlandse bibliografie voor boeken tot 1800. Inmiddels zijn meer dan tweeduizend exemplaren uit de bibliotheek van Charles De Geer beschreven, waarvan er ruim driehonderd op geen enkele andere plek bekend zijn dan op dit landgoed in de bossen van midden-Zweden.

Geen aanvraagssystemen, geen balies

Ik kijk uit over het water dat voor de bibliotheek langs stroomt, luister naar het gekwaak van de eenden, en het dringt tot mij door dat ik vandaag helemaal alleen ben in een perfect bewaarde achttiende-eeuwse wereld. Door het open raam vliegt een libelle naar binnen en ik vraag me af hoe een naturalist als Charles De Geer daarop gereageerd zou hebben. Toch niet met zorgen over de conservering van zijn boeken?

Het is in de stilte van de vroege herfst dat je het verleden echt kunt voelen. Geen toeristen, geen auto's, geen geluid

‘Eén voor één pak ik de boeken van de plank om te zien of er een unieke Nederlandse editie te vinden is’

anders dan de bomen, het water en de insecten. Hetzelfde geldt voor de bibliotheek, alles uit de moderne wereld lijkt verdwenen. Hier zijn geen aanvraagssystemen, geen balies en andere goedbedoelde belemmeringen die tussen mij en de achttiende eeuw staan. Hier pak ik de boeken één voor één van de plank om te zien of er misschien een unieke Nederlandse editie te vinden is. En die zijn er.

Stiftbibliotheken

Mijn bibliografische reis is begonnen in april. Net als de schepen van vroeger heb ik keurig gewacht tot het laatste ijs in het noorden verdwenen was – al gaat dat tegenwoordig helaas wat sneller dan in de achttiende eeuw. Een eerste logische stop op de route is de universiteitsstad Lund.

Sinds de Vrede van Roskilde in 1658 hoort het al bij Zweden, maar toch doen het landschap, de huizen, de taal en ook de collecties van de bibliotheek Deens aan. Een van de aardigste stukken uit de collectie is een werk van de Nederlandse taalkundige Marcus Zuerius van Boxhorn (1612-1653) met een handgeschreven opdracht aan Corfitz Ulfeldt, een Deense landverrader die

het tolgeld van de zeestraat de Sont achteroverdrukte en daarmee een Zweeds leger financierde dat zijn vaderland binnenviel.

Zweden wordt pas echt Zweeds als je de provincie Skåne verlaat en noordwaarts trekt richting stadjes als Växjö, Skara, Linköping, Strängnäs en Västerås. Niet alleen omdat je dan door de dichte bossen van Småland komt, langs de oevers van Vättern rijdt, mogelijk je eerste eland ziet en langzaam de wereld ervaart die je als kind in de boeken van Astrid Lindgren hebt leren kennen, maar ook omdat er in elk van deze vijf stadjes een stiftbibliotheek is. Zo'n soort bibliotheek is ontstaan door een samensmelting van de collecties van de kerk en de Latijnse school. Het is verrassend dat er ook in deze bibliotheken, ver weg van de kust en de historische handelsroutes over zee, grote hoeveelheden Nederlandse boeken zijn te vinden. En niet alleen maar stichtelijke literatuur en zware theologie. Jaren geleden stuitte wijlen Piet Verkruisje in Linköping op een onbekend gedicht van Bredero. Niemand kon deze letterkundige en boekhistoricus vertellen hoe het daar terecht was gekomen. Het lag er gewoon.



Foto: Mattias Pettersson

De Roggeborg herbergt de stiftbibliotheek van Strängnäs



Foto: Emil Stenback

Zweedse studenten

Wie in de luxe positie verkeert om langer in de collecties van de stiftbibliotheeken te mogen kijken, en wellicht na veel koffie drinken met charmante Zweedse bibliothecaressen het voorrecht krijgt om zélf in een magazijn te mogen struinen, ziet dat boeken nooit ‘zomaar’ ergens liggen. Aan ieder exemplaar is wel een geschiedenis verbonden die het zou verdienen om tot een roman uitgewerkt te worden. Zo blijken verschillende boeken uit deze collecties door Zweedse studenten in de Republiek gekocht te zijn.

In Västerås zie ik de verzamelde werken van de Franse hugenoot en latere Leidse professor André Rivet (1572-1651), met een aantekening op de titelpagina waaruit blijkt dat dit exemplaar in 1661 door de Zweedse student Erik Broman in Leiden is gekocht. Je ziet de arme Broman bij wijze van spreken zwetend, met twee folianten onder zijn arm, door bossen en langs oevers trekken, tot hij ze heeft afgeleverd bij het in 1621 opgerichte Rudbeck Gymnasium in Västerås. Zo is het vast niet gegaan, maar de geschiedenis illustreert hoe diep het Nederlandse boek tot in de vergeten hoekjes van Europa is doorgedrongen.

‘Wijlen Piet Verkruijsse stuitte in Linköping op een onbekend gedicht van Bredero. Het lag er gewoon’

Stoot adrenaline

Vanuit Västerås loopt een weg dwars door het meer Mälaren naar het prachtig gelegen en historisch gezegende stadje Strängnäs. Hier werd in 1523 Gustav Vasa tot koning uitgeroepen en daarmee is in Strängnäs het vroegmoderne Zweden geboren. In de ‘Roggeburcht’ (*Roggeborgen*) is tegenwoordig de stiftbibliotheek van Strängnäs gevestigd.

Op een mooie zomerse dag in juli blader ik door de boeken in de zaal waar Gustav Vasa destijds tot koning was benoemd. Ongetwijfeld zijn er in vijfhonderd jaar de nodige cosmetische aanpassingen aan de ruimte gedaan, maar het uitzicht over het meer is nog precies als toen. Was ik twee dagen later naar Strängnäs gekomen, had ik over datzelfde meer een paar mannen op waterscooters weg zien stuiven die kort daarvoor de Zweedse kroonjuwelen uit de domkerk hadden gestolen.

Ik moet bekennen dat ik tijdens mijn bezoek de kroonjuwelen niet eens gezien heb. Strängnäs is de enige plaats in Zweden waar de domkerkbibliotheek nog altijd in de kerk is gevestigd, los van de stiftbibliotheek. In de domkerk ging mijn aandacht dan ook uit naar de stoffige boeken in plaats van het blinkende goud.

Op basis van een bibliografie uit 1863 bestond het vermoeden dat er in de domkerk een unieke editie van Torrentius uit 1521, gedrukt bij Albertus Pafraet in Deventer, te vinden zou zijn. Er bestond echter enige twijfel of het boek de stadsbrand van 1871 overleefd zou hebben. Het moment waarop ik het lichtgeblakerde, maar van binnen ongehaevende exemplaar in handen heb, gaat er een stoot adrenaline door mijn lichaam. Pure opwinding. Vergelijkbaar met wat de juwelendieven twee dagen later zouden ervaren toen ze op waterscooters met hun buit over het meer vluchtten.

Skokloster

Aan de noordkant van Mälaren ligt het barokke kasteel Skokloster. Het is in het midden van de zeventiende eeuw gebouwd voor staatsman en militair graaf Carl Gustaf Wrangel (1613-1676) en in de daaropvolgende eeuwen door zijn erfgenamen tot de nok toe gevuld met schilderijen, wandtapijten, meubels, wapens, wetenschappelijke instrumenten en boeken. De bibliotheek van in totaal dertigduizend banden is verdeeld over zeven kamers op de bovenste verdieping, in de oostelijke flank van het kasteel uitkijkend over het meer.



In de winter kan het in de bibliotheek tien graden vriezen, en wie er te vroeg in het voorjaar op bezoek komt, merkt dat de kou lang blijft hangen tussen de dikke muren van het kasteel.

Een groot deel van de maand mei zit ik te verkleumen tussen de boeken. Vaak heb ik net een uurtje door Nederlandse boekjes gebladerd, als de conservator mij uit zelfbescherming voorstelt om beneden in het kasteel in de enige verwarmde ruimte een kop koffie te gaan drinken. Kaneelbol erbij, zeg dan maar eens nee.

Op de trappen loop je langs verschillende Nederlandse zeegezichten, onder andere van Scheveningen en de tocht naar Chatham. Verderop hangt een portret van Michiel de Ruyter. Carl Gustaf Wrangel bestelde ooit in één klap twaalf schilderijen bij zijn agent in Amsterdam. Andere werken belandden in Skokloster als oorlogsbuit uit Praag en Kopenhagen.

Gevonden tekstfragment

Skokloster is ook de plaats waar je begrijpt dat alle materiële cultuur met elkaar samenhangt. Hetzelfde schip dat de door Wrangel bestelde schilderijen vervoerde, had ook boeken, een lading thee en zelfs de dakpannen voor het dak van het kasteel aan boord. Je kunt de boeken niet los zien van hun context.

Toen ik begin september weer in Skokloster was, keken twee Amerikaanse onderzoekers met een endoscoop naar de binnenkant van telescopen. Net als boekbanden werden deze vaak verstevigd met maculatuur, het restafval uit de drukkerijen. Op het scherm van de Amerikanen verschijnt een fragment van een Engelse tekst. Iets religieus, zo denken ze, maar veel verder komen ze niet.

Twee collega's van de Koninklijke Bibliotheek, die ik een afbeelding van de tekst mail, hebben in een paar minuten de exacte pagina en editie, inclusief het jaar en de plaats van uitgave, van het tekstfragment gevonden. 'Londen 1644,' luidt het antwoord.

Voor de Amerikanen is dit essentiële informatie om vast te kunnen stellen waar en wanneer de telescoop gemaakt zou kunnen zijn.

Natuurlijk willen ze weten hoe mijn

'In de winter kan het in de bibliotheek van kasteel Skokloster tien graden vriezen'

'Het Nederlandse boek is tot in de vergeten hoekjes van Europa doorgedrongen'



De Domkerkbibliotheek in Strängnäs

Foto: Wilhem Rejnus

collega's in Den Haag dit zo snel hebben ontdekt. Het is een combinatie van vakinhoudelijke kennis, betrouwbare bibliografische gegevens en een groot corpus aan gedigitaliseerde teksten. Eigenlijk is het de legitimering van een bibliografische expeditie zoals die van mij en het jarenlange werk van alle collega's aan prachtige databases als de STCN en Delpher.

Leufstabruk

In de bibliotheek van Leufstabruk heb ik de libelle met zachte hand naar buiten begeleid. Charles De Geer had hem vast op een speldje geprikt, zo bedenk ik mij nu. Hij was per slot van rekening entomoloog.

Hier in Leufsta ben ik bijna klaar met mijn deel van het project: vaststellen welke boeken er zijn en dat registreren in de STCN. De ruim driehonderd edities die nog niet bekend waren, zullen door onze Zweedse collega's worden gedigitaliseerd en beschikbaar worden gesteld in Delpher. Zo hoeft u de luie stoel niet meer uit om de boeken uit de bibliotheek van Leufstabruk te bestuderen, al kan ik mij eerlijk gezegd niet voorstellen dat u daar nu nog genoeg mee neemt. In een uithoek van Europa zoals Leufstabruk in het noorden van Uppland zal het niet snel stormlopen, maar deze zomer zullen er vast en zeker een paar extra Nederlandse toeristen stoppen.

XXXX
Gemeente
Amsterdam

Kent informatiebeheer geen geheimen voor jou?

Draag bij aan het
kwaliteitssysteem en het
expertisecentrum op het gebied
van duurzame toegankelijkheid
van informatie.

Word Senior adviseur Informatiebeheer

www.amsterdam.nl/werkenbij

IP

vakblad voor
informatieprofessionals

IP kun je
ook
**online
lezen**

De jaar-
gangen
2012-2018
zijn
full-text
en als
pdf te
lezen.*



* De laatste negen verschenen edities van IP zitten achter een 'slotje'. Abonnees via Aboland hebben inloggegevens toegestuurd gekregen. Abonnees via de KNVI loggen in via Mijn.KNVI.nl.

www.informatieprofessional.nl



Privacyaspecten

Toegang tot digitale bronnen bij universiteitsbibliotheken gebeurt nu vooral via IP-adresherkenning, maar een nieuwe authenticatiemethode is in opkomst: single sign-on (SSO), oftewel authenticatie naar de persoon. Het privacyaspect van de gebruiker dient hierbij alle aandacht van de bibliotheek te hebben, betoogt Jos Westerbeke.



Jos Westerbeke

E-resource access specialist
bij de Erasmus Universiteits-
bibliotheek Rotterdam

In het pre-internettijdperk ging je naar de bibliotheek en koos je op basis van je interesse bepaalde boeken uit. Je durfde zelfs nog wel een bibliotheekmedewerker te vragen om advies, ook al ging het om persoonlijke zaken. Hiermee gaf je soms best wel wat over jezelf weg. Maar je vertrouwde de bibliotheek; je persoonlijke interesse bleef binnen de vier muren van de instelling.

Dat is tegenwoordig wel anders als je online gaat. Wat laat je allemaal achter aan persoonlijke gegevens als je

inlogt om online bibliotheekbronnen (e-resources) te bezoeken? Waar komen die gegevens terecht? Beschermde de bibliotheek je privacy nog steeds?

Dat zijn belangrijke vragen. Immers, de bibliotheek dient de maatschappij met haar rol om kennis vrij toegankelijk te maken voor iedereen. Binnen de universiteit wordt daarmee de academische vrijheid hoog gehouden. Deze vrijheid is in het geding als de privacy van de lener niet meer kan worden gewaarborgd.

Ondertussen bieden bibliotheken in toenemende mate toegang tot gecon-

'Bibliotheken kunnen technisch wel met federated single sign-on werken, maar privacyvraagstukken houden hen vooralsnog tegen'





van single sign-on

tracteerd elektronisch bronmateriaal. IT-specialisten zijn in staat om deze toegang tot websites van leveranciers te regelen met moderne en veilige koppelingsmechanismen. Authenticatie, identiteiten, persoonlijke gegevensuitwisseling, autorisatie, *profiling* enzovoort worden dan in gang gezet.

Wil de bibliotheek voor haar principes blijven staan, dan is het belangrijk dat zij weet wat er gebeurt bij het verknopen van betaalde informatiediensten. Het voldoen aan de AVG is vanzelfsprekend, maar hoe gaat de bibliotheek om met persoonsgege-

vens als leveranciers daarom vragen?

Online bronnen

Bibliotheekgebruikers willen direct, vanaf elke plek, gelicentieerde online bibliotheekbronnen kunnen raadplegen. Daartoe loggen zij in; op die manier wordt aan de licentieovereenkomsten voldaan. Dit inloggen gaat via de bibliotheek waar je bekend bent. Maar ook leveranciers willen graag weten wie je bent en wat je interessegebied is. En daar kan de bibliotheek een stokje voor steken.

We nemen de universiteitsbibliotheek

‘De techniek kan het allemaal regelen, anoniem of niet. Alles keurig volgens de AVG. Maar hoe gaat de bibliotheek ermee om?’

als voorbeeld; zij heeft veel ervaring met toegang tot externe bronnen. Deze *e-resources* kunnen bij een universiteit oplopen tot honderden verschillende bronnen en leveranciers.

De toegang tot al die *e-resources* kan op verschillende manieren plaatsvinden. Van oudsher gebruiken universiteitsbibliotheken de authenticatiemethode van IP-adresherkenning. Deze authenticatie, op basis van je locatie, ligt nu nog ten grondslag aan de toegang tot bijna alle *e-resources*. Met wat technische trucs is de toegang uit te breiden tot zogenaamde *off-campus access*.

Maar een moderne vorm van authenticatie wint terrein. Van algemene toegang via locatie verschuift de wijze van authenticatie naar de persoon. Is iemand bekend bij de universiteitsbibliotheek, dan krijgt hij op basis van single sign-on (SSO) persoonlijk toegang tot een externe website waar de specifieke informatie (zoals ebooks) staat en waarvoor de bibliotheek heeft betaald.

Wat is single sign-on (SSO)

Het bijzondere van SSO is dat alle authenticatie plaatsvindt door de eigenaar van het systeem. In dit geval is de universiteitsbibliotheek de eigenaar van de leneridentiteiten, inclusief alle bijbehorende persoonlijke gegevens. Dit is dus data van de universiteit.

Daarnaast kunnen derden, zoals leveranciers van databanken, gebruikmaken van de SSO-functionaliteit van de universiteitsbibliotheek. In dat geval is er sprake van Federated SSO. Een bibliotheek maakt bijvoorbeeld afspraken met Elsevier, zodat een lener direct op de website van de uitgever kan inloggen. Die lener authenticceert dan niet bij Elsevier, maar bij de universiteitsbibliotheek. Tijdens het inlogproces bij Elsevier komt de lener op een gegeven moment uit bij het (SSO-)inlogscherm van zijn eigen vertrouwde universiteit, wat hij aan de URL kan zien.



Wat er vervolgens tijdens die login gebeurt, is cruciaal. De universiteitsbibliotheek kan zeggen tegen Elsevier: ‘Ja, dit is een persoon van ons.’ En verder niets. Het kan ook zijn dat de bibliotheek aangeeft: ‘Ja hij is van ons en hij heet zus-en-zo en hier is zijn e-mailadres.’ De techniek kan het allemaal regelen, anoniem of niet. Alles keurig volgens de AVG. Maar hoe gaan wij ermee om?

Voor Federated SSO wordt met name het SAML-protocol gebruikt; SAML staat voor Security Assertion Markup Language. Partijen die dit protocol gebruiken, kunnen gezamenlijk bepalen of het de juiste persoon is die inlogt (authenticatie) en waar hij toegang tot heeft (autorisatie).

De SSO-aansluiting kan worden uitgebreid met federatieve instellingen, zoals SURFnet. Deze instellingen fungeren als tussenpersoon en maken zo bijvoorbeeld één leveranciersaansluiting beschikbaar voor alle aangesloten instellingen.

Gegevensuitwisseling

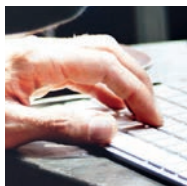
De eigenaar van de identiteiten kan tijdens het authenticatieproces gegevens verstrekken. Zo kan de universiteitsbibliotheek ervoor kiezen om naam en e-mailadres van een lener te verstrekken aan Van Dale als hij inlogt om een woordenboek te raadplegen. De bibliotheek kan ook besluiten om diens anonimiteit te bewaren, want waarom zou Van Dale persoonsgegevens nodig hebben? Hier ligt opnieuw het belang van de bibliotheek: de lener beschermen.

Bij SSO-authenticatie worden er gegevens meegegeven, zogenaamde *attributen*. Naast de verplichte *identificer* kunnen er nog meer gegevens worden aangereikt. Ze kunnen worden onderscheiden in persoonlijke en niet-persoonlijke gegevens. Een voorbeeld van de laatste categorie is bijvoorbeeld de naam van de universiteit.

Profielen

Grote uitgevers met waardevolle content bieden op hun website vaak meer functionaliteit aan dan alleen toegang. Om daar als lener gebruik van te maken, heb je een profiel nodig. Je kunt je zoekgeschiedenis, favorieten et cetera

‘Ook leveranciers willen graag weten wie de gebruiker is en welk interessegebied hij heeft’



‘Gezamenlijk kunnen bibliotheken uitgevers aanbevelingen geven hoe een single sign-on-koppeling eruit moet zien’

opslaan en suggesties krijgen op basis van je opgebouwde profiel. Uitgevers willen daarom graag dat je bij hen inlogt voor een betere dienstverlening. Het is niet per se nodig dat een universiteitsbibliotheek de daarvoor benodigde persoonsgegevens aanlevert. De uitgever kan er ook voor kiezen om (na SSO-authenticatie) de persoonsgegevens zélf te vragen aan de lener, om optioneel een profiel te verkrijgen. Het is daarom noodzakelijk om als bibliotheek afspraken te maken met de leverancier over hoe de persoonsgegevens worden opgebouwd en hoe de leverancier ermee omgaat.

Gebruikerservaring

De gebruikerservaring bij SSO is twijfelachtig ten opzichte van het gemak dat een gebruiker nu heeft op basis van IP-adresherkenning. Hij heeft immers op de universiteit direct toegang, zonder in te hoeven loggen.

Voor een goede gebruikerservaring zijn twee dingen nodig. De leverancier zorgt voor een zo duidelijk en eenvoudig mogelijke inlogfunctie. De bibliotheek biedt op haar beurt een goede (SSO-)inlogervaring. Denk bijvoorbeeld aan het eenmalig inloggen om een paar uur lang te kunnen browsen in verschillende e-resources.

Leveranciers hebben de laatste paar jaar gewerkt aan een betere inlogervaring met de werkgroep RA21 (Resource Access 21st century: ra21.org). RA21 komt binnenkort met aanbevelingen. De verwachting is dat de grote leveranciers die snel zullen overnemen en wellicht ook druk zullen uitoefenen op (universiteits)bibliotheken om SSO-verbindingen op te zetten in plaats van toegang op IP-basis. SSO biedt immers betere beveiliging voor hun dure content.

Bibliotheken kunnen technisch wel met federated SSO werken, maar de privacyvraagstukken en het vele werk dat SSO met zich meebrengt, houden hen nu nog tegen. Afspraken over privacy en standaardisering van SSO-aansluitingen zijn nodig om dit breed in te kunnen zetten.

Anoniem blijven

Zoals gezegd is de bibliotheek eigenaar

van alle gegevens van een lener. Tijdens het inlogproces kan zij deze gegevens automatisch verstrekken aan bijvoorbeeld een uitgeversplatform waarop ebooks staan. Volgens de gebruikelijke termen is de bibliotheek een Identity Provider (IdP), de uitgever een Service Provider (SP). Die twee zijn gekoppeld via een beveiligde verbinding op basis van het protocol SAML. Een belangrijke vraag voor bibliotheken is welke *SAML-attributen* er worden uitgewisseld.

Op zijn minst wordt er via SAML één *identificer* uitgewisseld nadat iemand is geauthenticeerd. Deze kan variëren van een volstrekt anonieme ‘random generated string’ die per login-sessie wisselt, tot een identificer die herleidbaar is tot een persoon.

Wil de bibliotheek dat een uitgever niet kan beschikken over persoonsgegevens, dan moet zij hier dus opletten. Is de identificer anoniem? Kan de identificer door de bibliotheek alleen herleid worden naar een lener? Is de identificer een persoonsgegeven, zoals het veelgebruikte e-mailadres als identificer? Om anonimiteit te waarborgen moeten hier de juiste afspraken over worden gemaakt.

Keuzes

Nu SSO steeds meer wordt ingezet als authenticatie, moet er helderheid komen over welke gegevens er via SAML worden aangeboden door de bibliotheek. En dit dient expliciet te worden benoemd in het contract dat de bibliotheek met een uitgever afsluit.

Maar vooralsnog is er veel onduidelijkheid over SAML SSO-aansluitingen. Daarom zouden bibliotheken gezamenlijk aanbevelingen kunnen geven voor uitgevers over hoe een SSO-koppeling eruit moet zien; met name welke identificer er wordt verstrekt. Zij zullen hierin de leiding moeten nemen om de privacy van de lener te beschermen. Net zoals de bibliotheek van vroeger; een vertrouwde maatschappelijke instantie die de burger en de onderzoeker bescherming biedt en een vrije persoonlijke ontwikkeling mogelijk maakt door vrije informatieverschaffing.

Het gevecht om de podcast luisteraar



Grote spelers als Spotify en de BBC vechten om de aandacht van de podcastluisteraar. Ook de bibliotheek- en erfgoedwereld hebben het medium ontdekt.

Eerst wat overnamenieuws. Eerder dit jaar nam Spotify Gimlet Media en Anchor over, twee grote spelers in het podcastveld. Afgelopen maart berichtte de streamingdienst ook over de overname van Parcast, een podcastnetwerk gespecialiseerd in misdaad, mysterie en science-fictionshows. Parcast heeft inmiddels achttien series gelanceerd, zoals *Serial Killers* en *Cults and Conspiracy Theories*. Parcast neemt dus een gecensureerde lijst en loyale luisteraars mee naar Spotify. Voor dit jaar staan er alweer twintig nieuwe shows in de planning. De werkwijze van het bedrijf lijkt op die van streamingdienst Netflix door het gebruik van ‘voorspellende algorit-



Stefan Jongen

Redacteur van IP en Specialist
Scientific Information
bij Maastricht University Library

Onderzoek

Amerikaans onderzoek (zie tinyurl.com/yxa2kj9d) toont aan dat de podcast de afgelopen jaren volwassen is geworden. De luisteraars in de Verenigde Staten zijn voornamelijk hoogopgeleide, mannelijke millennials, die gemiddeld meer dan zes uur per week podcasts beluisteren. Een kwart van de Amerikanen luistert wekelijks naar een podcast; thuis en in de auto zijn de favoriete plekken. Advertenties, donaties en *branded content* zorgen hoofdzakelijk voor de inkomsten.

mes'. Hierdoor weet Parcast – en nu dus Spotify – waar de consument van houdt en kan het bedrijf het succes van producties inschatten – en vervolgens groen licht geven. Dawn Ostroff, chief content officer, vult aan: 'De toevoeging van Parcast aan onze podcastcontent zal ons verder helpen om uit te groeien tot 's werelds leidende audioplatform.'

Ondertussen experimenteert Spotify met een nieuwe versie van haar app, waarbij podcasts een prominenter rol krijgen. 'We willen de gebruiker na twee in plaats van zeven klikken bij de podcasts krijgen,' aldus Barry McCarthy, chief financial officer. 'Er zijn genoeg podcasts om van te genieten als we wisten dat ze bestonden. Er is echter nog geen zoekmachine of zoek-interface die weet van welke podcast jij en ik houden.'

BBC versus Google

Aan de andere kant van de Noordzee woedt een andere strijd. Onlangs heeft de BBC de toegang tot haar podcasts geblokkeerd voor een aantal Google-platformen, waaronder Google Search en Google Podcasts. Nieuwe podcasts van de Britse publieke omroep zijn daardoor niet meer te vinden via Google.

Volgens de BBC, die de luisteraars graag bindt via het eigen *BBC Sound*-platform, is dit vooral 'positief voor de luisteraars'. De omroep kan voortaan namelijk 'gepersonaliseerde aanbevelingen' geven. Maar de

vraag is of dit gunstig uitpakt voor de gebruikers. Wil je een BBC-podcast luisteren via Google Home of Android Auto? Helaas, dan heb je geen toegang tot de content. Open toegang blijkt dan opeens niet zo open te zijn bij de publieke omroep.

Duidelijk is dat zowel de BBC als Google vecht om de gebruikersdata en de aandacht van de luisteraar. Deze strijd lijkt in ieder geval nog niet te zijn gestreden.

'Luisteren is het nieuwe lezen'

Ook in ons land wordt flink ingezet op de aandacht van de luisteraar. Iedereen die iets via het gehoor wil delen, maakt inmiddels podcasts. Denk aan media als *De Volkskrant*, de *NRC*, de *Telegraaf*, *De Correspondent* en de NOS, maar ook aan organisaties als de NS en ABN Amro.

Niet verwonderlijk dus dat vorig jaar *De Volkskrant* kopte: 'Te moe om te lezen? Waarom zelfs de conservatieveiling aan het luisterboek moet'. En luis-

'Open toegang blijkt niet zo open te zijn bij de publieke omroep'

teren kun je natuurlijk op allerlei momenten, bijvoorbeeld tijdens het autorijden of hardlopen. Om de renners te bedienen, sloegen Nike en Intersport de handen ineen. Ze lanceerden een hardlooppodcast, natuurlijk gemaakt door een *influencer*.

In een tijd dat de schermmoeheid toeneemt, is de podcast een welkome afwisseling om een ander zintuig te prikkelen. Toch is er ook kritiek. Potentiële podcast-luisteraars weten vaak niet waar te beginnen en wat te beluisteren. Voor nieuwe en bestaande applicaties valt daar nog een wereld te winnen. In afwachting van een alwetend algoritme, moeten we het vooralsnog doen met favorietenlijstjes. Zo zijn Sarah Koenig's *Serial* – 'the one that started it all' (serialpodcast.org), *S-Town* – gepresenteerd door Brain Reed – (stowncast.org) en Stephen Fry's *Great Leap Years* (www.stephenfry.com/greatleapyears) enkele favorieten van de Nederlandse podcaster en radio-dj Michiel Veenstra.

VU Library Live

Ook bibliotheken betreden langzaam aan het strijdtoneel van de podcast. Zo maakt de Universiteitsbibliotheek van de Vrije Universiteit (VU) in Amsterdam *VU Library Live*, een podcast waarin nieuwe ontwikkelingen in de academische wereld aan bod komen. 'In de eerste editie spraken we bijvoorbeeld met een aantal gasten over het belang om resultaten van wetenschappelijk onderzoek voor iedereen vrij toegankelijk te maken,' vertelt redacteur Anneke de Maat.

In de tweede podcast ging René Bekkers, hoogleraar Filantropie aan de VU, in op de betekenis van een wetenschapscultuur die meer open en op samenwerking gericht is. Verder legde Jolien Scholten, research data-specialist bij de UB van de VU, uit wat FAIR (Findable, Accessible, Interoperable en Reusable) data zijn. De afleveringen van *VU Library Live* zijn terug te beluisteren via soundcloud.com/vu-library-live.

Diversiteit in de bibliotheek

Tijdens het Nationale Bibliotheekcongres, op 16 april jl., werd de podcast

5 Nederlandse bibliotheekpodcasts

De Openbare Bibliotheek Amsterdam (OBA) neemt elke drie weken *OBA Live* op met een hoofdgast en vaste rubrieken. Ook neemt de *OBA Cinema Literair* op: een talkshow over films en boeken. Beide podcasts te beluisteren via www.oba.nl/collectie/podcasts.html

Chicks and the City is een participatieproject voor en door (jonge) vrouwen dat inzet op 21-eeuwse vaardigheden en mediawijsheid. De Bibliotheek Rotterdam is het decor voor de opnames www.chicksandthecity.nl

Bibliotheek Den Haag maakt een podcastserie waarin zij verschillende schrijvers interviewen www.bibliotheekdenhaag.nl/Artikelen/Podcast-2.htm

BibliotheekCast, de podcast van Bibliotheek Zuid-Kennemerland, met thema's als mediawijsheid en laaggeletterdheid www.bibliotheekzuidkennemerland.nl/collectie/podcast.html

Diversiteit in de bibliotheek live uitgezonden door Cubiss en vervolgens kreeg deze een plek op www.cubiss.nl/podcast. Cubiss ondersteunt organisaties die zich bezighouden met vraagstukken rondom lezen, leren en informeren. 'Podcasts zijn een onderdeel van ons lab colLABorate, waarbij we de (on)mogelijkheden van media en technologie met medewerkers en externe partners verkennen,' zegt Egid van Houtem, programmaleider Cubiss Limburg. 'We willen inspireren, prikkelen, beweging (helpen) maken,' vervolgt Van Houtem. 'Ook willen we onze partners en collega's een podium bieden. Collega's reageren erg enthousiast. Ze deinzen niet terug voor een plek achter de microfoon. Ook zijn er ideeën om de podcast bij projecten te introduceren als verslaglegging of communicatievorm.'

Wat zijn de plannen voor de toekomst? 'Uiteindelijk willen we een platform met verschillende podcastformats ontwikkelen, om zo langere gesprekken met nuance te voeren tegen relatief lage kosten. We richten ons qua inhoud in eerste instantie op de bibliotheeksector en collega's, maar daarna willen we ook breder gaan, denk aan maatschappelijke thema's en cultuur,' aldus Van Houtem.

Waren er obstakels bij de opstartfase? Volgens Van Houtem valt dat wel mee. Wel geeft hij aan dat het maken van podcasts niet alleen bepaalde ervaring vereist, zoals interviewvaardigheden, maar ook investeringen in goede apparatuur. Daarvoor hebben ze advies ingewonnen bij een mediabureau en een radiomaker.

Vervanging van audiotours?

Ook in de erfgoedwereld wint de podcast aan belang. Zo heeft het Stadsarchief Amsterdam uitgewerkte plannen liggen om een podcast te starten. 'De levensduur van een podcast is langer, het spreekt een jong publiek aan en kan overall, op elk moment beluisterd worden,' legt conservator Ludger Smit uit. De podcast biedt ook de ruimte om verschillende groepen te bereiken, vervolgt Smit. 'Men kan tijdens of na afloop van een bezoek aan het Stadsarchief de podcast beluisteren. Verder

kunnen we geïnteresseerden bereiken die niet in staat zijn om een tentoonstelling te bezoeken. Ten slotte willen we de podcast inzetten voor educatieve doeleinden om scholieren, studenten en docenten te bereiken.'

Smit vervolgt: 'Het doel is om de podcast gereed te hebben voordat een expositie plaatsvindt. De eerste aflevering kan dan mee met de uitnodiging voor de opening. Vanuit samenwerkingspartners voor de randprogrammering is al de vraag gekomen of de podcast buiten de tentoonstelling om en na afloop van de tentoonstelling nog steeds te beluisteren is. Dit bevestigt het voordeel van de lange levensduur. Zeker als deze niet gedateerd is, zoals het geval zal zijn bij de podcast van het Stadsarchief.' Het zou Smit dan ook niet verbazen als de podcast de traditionele audiotour gaat vervangen.

Zo lijkt de audiotour dus het onderspit te gaan delven. Een ding is dui-

'Het maken van podcasts vereist niet alleen interviewvaardigheden, maar ook investeringen in goede apparatuur'

Inspiratieochtend

Op 10 juli organiseert DEN samen met de Podcastdokter een inspiratieochtend over podcasts. Wil jij je eigen podcast maken, maar weet je niet goed hoe je je plan moet realiseren? Hoe bereik je je publiek en houd je de luisteraars vast? En hoe bewaar je al je materiaal voor de toekomst? Deze en andere vragen komen aan bod tijdens de workshop. Meer informatie op www.den.nl/actueel/agenda/.

delijk: de podcast wint de laatste tijd veel terrein. En trekt de aandacht van vele luisteraars. Een doorn in het oog voor andere luistervormen: de toekomst zal uitwijzen wie hier de nummer-een-positie gaat veroveren. <



HBO-bibliotheken slaan nieuwe wegen in

Een bibliotheek in een hbo-instelling is allang niet meer alleen verantwoordelijk voor de informatiebronnen. Nieuwe taken als onderzoeksondersteuning en een lab voor 21ste-eeuwse vaardigheden komen op haar pad. Daarvan kunnen deze vijf professionals getuigen.



Marleen Nijhuis:
'Een VR-app biedt ook veel informatie'

Het grappige is: niemand binnen de Hogeschool Utrecht vraagt zich af of het HUB-Lab een bibliotheektaak is,' zegt Marleen Nijhuis, projectleider bij de bibliotheek. 'Iedereen vindt het – terecht – vanzelfsprekend.' Marleen is een van de initiatiefnemers van het Lab, een laagdrempelige ontmoetingsplek waar studenten en docenten kunnen experimenteren met fysieke en digitale tools. Denk aan de NAO-onderwijsrobot, VR-technologie zoals VR-brillen, apps, HTC Vive en pennen om producten in 3D te tekenen.

Het idee ontstond tijdens de verhuisplannen van de zes afzonderlijke bibliotheken van de Hogeschool Utrecht naar een gezamenlijk nieuw pand in januari 2017. 'Onze gedachte was: er zijn zoveel nieuwe technologieën op de markt, daar moeten we iets mee als bibliotheek. Er worden vele nieuwe vaardigheden gevraagd van docenten en studenten, dat gaat veel verder dan alleen informatievaardigheden. Met het HUB-Lab kunnen we hen ondersteunen bij het aanleren van deze 21ste-eeuwse vaardigheden. Door de combinatie van de nieuwe huisvesting en het aanmerken van een Lab als een

nieuw speerpunt binnen de bibliotheek konden we in mei 2017 het HUB-Lab openen.'

De Hogeschool Utrecht heeft een fysieke bibliotheek ('heel populair bij onze studenten'), maar ook een digitale. 'Verder is er een onderwijstak voor trainingen informatievaardigheden aan studenten en we bieden onderzoeksondersteuning. Tot slot is er een innovatietak; daar vallen we met het HUB-Lab onder,' legt Marleen uit. 'Het managementteam beschouwt innovatie en onderzoeksondersteuning als de speerpunten van de bibliotheek.' Het HUB-Lab bevindt zich op een centrale, zichtbare locatie naast de bibliotheek. Een prachtplek, vindt Marleen. Maar gezien het succes van het Lab is de ruimte nu al te klein. 'Omdat we geen plaats kunnen bieden aan grotere groepen, hopen we in de nabije toekomst op een grotere ruimte.'

Als coördinator heeft Marleen een full-time taak aan het aansturen van het HUB-Lab. Ze heeft organisatorische taken, ontvangt (groepen) docenten en studenten in het Lab en is vooral 'heel veel aan het netwerken'. Naast haar zijn er nog zeven andere bibliotheekcollega's in het Lab aan de slag gegaan. Het merendeel van hen werkt tevens voor de bibliotheek.

Het HUB-Lab vraagt van de medewerkers andere competenties: ze moeten enige technische aanleg hebben, flexibel, creatief en proactief zijn. 'Ter

'Het managementteam beschouwt innovatie en onderzoeksondersteuning als de speerpunten van de bibliotheek'

voorbereiding hebben we verschillende cursussen gevolgd. Nu weten we bijvoorbeeld hoe een robot werkt. Maar ook hebben we een training 21ste-eeuwse vaardigheden gedaan.'

Het HUB-Lab past in Marleens visie dat bibliotheken naar buiten moeten treden. 'En dan merk je bijvoorbeeld dat docenten op zoek zijn naar nieuwe technologie om in het onderwijs in te zetten, en dat ze behoefte hebben om daarover met ons te sparren en samen te werken.'

Waarom sluit het HUB-Lab zo goed aan bij de bibliotheek? 'Een voorbeeld: We hebben vele boeken over kinderen

met autisme, maar ook een VR-app over dit thema. Met die app kun je ervaren hoe het is om als 8-jarig jongetje met autisme met je moeder in een supermarkt te lopen. Zo'n app biedt dus ook veel informatie en sluit aan bij bestaande informatiebronnen,' zegt Marleen.

Bij de HU Bibliotheek hebben ze de smaak te pakken. 'Voor onze training informatievaardigheden hadden we een site met veel tekst. Niet erg aantrekkelijk,' zegt Marleen. 'Die site zetten we nu om in een VR-app. Op die manier kunnen we straks nog beter aansluiten bij onze doelgroep.' ●



Ronald de Nijs

Eindredacteur van IP

Met dank aan Leen Liefsoens



Monique Triepels: **'De diversiteit van bezoekers uit zowel de openbare als de hogeschoolbibliotheek verhoogt de sfeer'**

Hoe maak je het oude centrum van Sittard levendiger? Met studenten van Zuyd Hogeschool, dacht de gemeente van deze Limburgse stad in 2006. Dus moest er in het centrum een pand voor de hogeschool verrijzen. Ook wilde de gemeente de openbare bibliotheek en een bibliotheekfiliaal van Zuyd Hogeschool samen huisvesten. Mooie plannen, maar het zou nog jaren duren voordat er een geschikte nieuwbouwlocatie was gevonden.

In september 2016 openden twee tegenover elkaar liggende gebouwen: het ene pand herbergt de openbare bibliotheek en een vestiging van Zuyd Bibliotheek, het andere biedt plek aan een vestiging van Zuyd Hogeschool, het filmhuis en een museum voor he-

dendaagse kunst. Het museum, het filmhuis en de openbare bibliotheek maken samen met het stadsarchief, de schouwburg en het poppodium Volt deel uit van het Sittardse cultuurbedrijf De Domijnen.

'Het samengaan van beide bibliotheken heeft ervoor gezorgd dat we een heel fraai pand met een dito inrichting hebben gekregen,' zegt Monique Triepels, coördinator van deze vestiging van Zuyd Bibliotheek. 'Doordat we de kosten konden delen, hebben we flink kunnen uitpakken.'

Organisatorisch zijn beide bibliotheken nog altijd twee verschillende organisaties. Ook in de backoffice is dat terug te zien. 'We zitten allemaal in een ruimte, maar de werknemers van beide bibliotheken zitten allemaal bij

'Doordat we de kosten konden delen, hebben we flink kunnen uitpakken'

elkaar.' Aan de 'voorkant' vormen beide bibliotheken echter een geheel. 'Dat stralen we ook uit naar de gebruikers. Het publiek kan van alle ruimtes gebruikmaken.'

Ook zijn de beide bibliotheekcollecties samengevoegd. Niet alleen kwam er één uitleensysteem, ook werden bijvoorbeeld de uitleentermijnen gelijkgetrokken. Verder zitten er aan de balie altijd twee medewerkers: een van de openbare bibliotheek en een van Zuyd Bibliotheek.

Stemmen beide bibliotheken hun collectiebeleid op elkaar af? 'Natuurlijk kijken we naar elkaars collectie bij de aanschaf van materialen, maar in de praktijk is er weinig overlap. Bovendien schaffen onze openbare bibliotheekcollega's tegenwoordig alles aan via een abonnement bij NBD Biblion. Daarvoor geef je een profiel van je bezoekers op en vervolgens krijg je automatisch de daarbij passende boeken opgestuurd.'

De beide klantgroepen hebben sowieso voordeel van de brede bibliotheekcollectie. 'Studenten kunnen nu ook publiekstijdschriften lezen. En andersom hebben leden van de openbare bibliotheek keuze uit een groter aanbod van boeken over opvoeding, autisme en andere onderwerpen – titels die we voor de studie Social Work hebben aangeschaft.' En als studenten daardoor nu vaak misgrijpen? 'Ook daar is aan gedacht. In zo'n geval schaft de openbare bibliotheek deze titels ook zelf aan.'

Kleven er nadelen aan de samenwerking? 'We hadden mooie ideeën om samen een fablab, een open werkplaats met digitaal gereedschap, op te zetten. Maar toen kreeg de openbare biblio-

theek met enorme gemeentelijke bezuinigingsrondes te maken. Het fablab is daardoor niet van de grond gekomen.' Verder moesten de medewerkers van Zuyd Bibliotheek wennen aan de ongewenste bezoekers, zoals zwervers, die de openbare bibliotheek in het begin aantrok. 'Maar dat is nu allemaal opgelost. Voor ons als Zuyd Bibliotheek-medewerkers is het leuk om ook kin-

deren en ouderen langs te zien komen. En de medewerkers van de openbare bibliotheek krijgen nu weer studenten over de vloer. Die diversiteit van mensen verhoogt de sfeer; je merkt dat het publiek die reuring in de bieb waardeert. Bovendien is het pand zo ruim opgezet, dat alle bezoekers zich moeiteloos over de verdiepingen verspreiden.'



Marga Staelens:
'We dromen van een bibliotheek die eruitziet als een design hotellounge'

Als eenpitter begon Marga Staelens in 1991 bij de mediatheek van de Hotelschool Den Haag. In de loop der jaren heeft ze het aantal studenten zien toenemen tot zo'n 2400, verspreid over een Engelstalige campus in zowel Den Haag als in Amsterdam. En de mediatheek groeide mee: er kwam een tweede vestiging in de hoofdstad en het aantal personeelsleden steeg naar zeven mensen. De Hotelschool is als hbo-instelling altijd zelfstandig gebleven, zegt Marga. 'Dat heeft als voordeel kleinschaligheid, je kent iedereen. In tegenstelling tot de grote hogescholen doen we alles met een beperkte staf, en qua budget is het zeker niet te vergelijken. Maar als ik zie hoe hoog we in de benchmark

van het hbo staan, dan zijn we als mediatheek bevoorrecht: zowel wat betreft de bezetting als ons budget.' Nog een verandering is de ommezwaai geweest van vakschool naar kennisinstituut. 'Vanaf september wordt *research* nog belangrijker dan het tot nu toe al geweest is,' aldus Marga. 'Maar daarnaast blijven zaken als de half jaar durende praktijkstage doorgaan.' Wat betekent het nieuwe curriculum voor de mediatheek? 'Informatievaardigheden zijn als een *essential* opgenomen in het nieuwe design voor het curriculum. We richten ons altijd al op informatievaardigheden, kennismaken met databanken en het bepalen van goede bronnen, maar dat wordt een nog wezenlijker onderdeel van het curriculum.'

'Informatievaardigheden, kennismaken met databanken en het bepalen van goede bronnen worden een nog wezenlijker onderdeel van het curriculum'

Afgelopen jaar hebben de medewerkers van de mediatheek voor het eerst de literatuurlijsten van projecten die studenten moesten inleveren gecontroleerd en voorzien van feedback. 'Voor docenten is het niet altijd makkelijk om dit erbij te doen, en wij zijn erin gespecialiseerd. Dus we doen dit graag,' zegt Marga.

Studenten mogen dan best wel digitaal vaardig zijn, maar informatievaardig – dat is een ander verhaal, vindt Marga. 'Hoe evalueer je een website, wat is het verschil tussen een wetenschappelijk en een blogartikel? Of neem nepnieuws. Studenten hebben er moeite mee. Voor ons een taak om studenten hierin wegwijs te maken.'

In 2012 heeft de Amsterdamse mediatheek een nieuwe, grotere ruimte gekregen, met onder andere stilteplekken en ruimtes waar studenten in teams kunnen werken. In Den Haag heeft de mediatheek een vrij traditionele bibliotheekopstelling. Ook is er een computerruimte die dateert uit de tijd dat studenten nog geen eigen computer hadden. 'Er liggen echter plannen om de Haagse campus te renoveren. Als dat doorgaat, komt er ook een nieuwe mediatheek,' zegt Marga. 'Een mediatheek op een centrale plek in de school, met een variëteit aan werkplekken en verschillende labs. We denken bijvoorbeeld aan een medialab waar studenten en docenten met alle vormen van

media, software en hardware kunnen experimenteren.'

Ook al is er nog altijd een fysieke boeken- en tijdschriftencollectie, er worden steeds meer digitale bronnen aangekocht. Toch zal de mediatheek niet *digital only* worden, verwacht Marga. 'Dat past niet in het concept van de gastvrijheid dat op onze campus wordt gedoceerd. Ik merk bij onze directie en zeker ook bij de faculteiten dat er

een grote behoefte is aan het hybride model, dus een combinatie van fysiek en digitaal. We dromen van een bibliotheek die eruitziet als een moderne design hotellounge. Een plek waar je omringd wordt door mooi meubilair, lounge- en studiefaciliteiten, boeken, tijdschriften, tv-schermen, kunstwerken, planten, maar waar je ook een drankje kunt gebruiken of een hapje eten.'



Marijke Mentink: 'Als groene hogeschool- mediatheken werken we al jaren samen'

Nederland telt drie 'groene hogescholen': Aeres Hogeschool, HAS Hogeschool en Hogeschool Van Hall Larenstein. 'We noemen onszelf "groene hogeschool" omdat de oude benaming "agrarische hogeschool" niet meer de lading dekte,' vertelt Marijke Mentink, coördinator van de twee mediatheken van Hogeschool Van Hall Larenstein. Van Hall Larenstein biedt opleidingen aan zoals landschapsinrichting, bos- en natuurbeheer en voedingsmiddelentechnologie. 'Als groene hogescholen zijn we concullega's; iedereen probeert zoveel mogelijk studenten binnen te halen. Maar als mediatheken houden we ons daar niet mee bezig en werken we al jaren samen. Sterker nog, die samenwerking dateert van begin jaren tachtig. We hadden toen al een gezamenlijke geautomatiseerde catalogus, een van de eerste in bibliotheekland. De besturen van de hogescholen hebben hier ook altijd de meerwaarde van ingezien; ze vinden die samenwerking heel belangrijk.'

In de loop der jaren is de samenwerking verder geprofessionaliseerd. Samen verzorgen de mediatheken nog steeds de 'greenI-catalogus' (www.greeni.nl). 'Zeg maar een "groene" catalogus, die een schat aan informatie biedt voor studenten, docenten en onderzoekers in het groene werkveld,' aldus Marijke. Verder worden gezamenlijk bronnen ingekocht. 'Is een databank bijvoorbeeld alleen interessant voor de groene hogescholen, dan kopen we die samen in. Is het voor alle hogescholen van belang, dan gebeurt dat via het Samenwerkingsverband Hogeschoolbibliotheken (SHB).'

Ook op regionaal niveau werkt Marijke samen met andere bibliotheken. 'Zo is in 2017 de kenniscollectie.nl gelanceerd, een samenwerkingsverband van alle bibliotheken in Gelderland. Hierin werken hogeschoolmediatheken, openbare en bedrijfsbibliotheken samen. Geweldig, want zo kunnen we onze studenten doorverwijzen naar bronnen die we zelf niet in huis hebben. De Bibliotheek Arnhem beschikt bijvoor-

'We schuiven overal aan, want je moet mensen steeds wijzen op de mediatheek en wat we voor hen kunnen betekenen'

beeld over de Gelderland-collectie, waar onze gebruikers allerlei informatie over onder andere bodemtypes en landschappen in Gelderland vinden.'

Hogeschool Van Hall Larenstein heeft behalve in Velp ook een vestiging in Leeuwarden. 'In die noordelijke richting hebben we eveneens de samenwerking opgezocht. Daaruit is leeuwarderbibliotheken.nl ontstaan. Een gezamenlijke catalogus ontbreekt vooralsnog, maar wel is er al een gezamenlijke website zodat je in een oogopslag kunt zien welke bibliotheken zich in de Friese hoofdstad bevinden.'

Samenwerking en zichtbaarheid spelen ook een rol naar het onderwijs toe. 'We schuiven overal aan, want je moet mensen steeds wijzen op de mediatheek en wat we voor hen kunnen betekenen. Dus nemen we zitting in werkgroepen, maar ook in de medezeggenschapsraad – zo weet je altijd wat er speelt binnen de hogeschool.'

Ook gaan de medewerkers van de mediatheek bij de onderzoekers langs, om aan te geven dat ze een repository hebben waar de lectoren hun publicaties in kunnen opslaan. 'Verder werken we samen met groenkennisnet.nl, zodat ook daar de publicaties van onze lectoren goed zichtbaar zijn voor alle hogescholen. Uiteraard bewerkstelligen we deze zichtbaarheid ook in de HBO-Kennisbank.'

Nieuw is het onderwerp onderzoeksdata, iets wat andere vaardigheden van het team vraagt. 'Daarom hebben we net een datacursus achter de rug. Er ging een wereld voor ons open. Nu gaan we op zoek naar beste manier om die onderzoeksdata op te slaan. Ja, geen dag is hier hetzelfde,' besluit Marijke.'



Renate Mattiszik: 'Onderzoeks- ondersteuning is steeds belangrijker geworden'

Op Hogeschool Saxion is in januari 2018 de dienst Saxion Research Services live gegaan. 'Zodra onderzoekers zich bij Saxion Research Services hebben geregistreerd met hun onderzoek(en), kunnen we ze ondersteunen,' zegt data librarian Renate Mattiszik. Met 'we' bedoelt Renate een scala aan medewerkers. 'We zijn niet ingericht als een vaste afdeling, maar als een netwerkorganisatie. Verschillende medewerkers die bij Saxion onderzoekers ondersteunen zijn erbij

steward heeft vooral een uitvoerende functie, zoals ondersteuning bieden bij het invullen van een Data Management Plan (DMP) of het verzorgen van de onderzoeksgerichte basisinrichting van de cloudomgeving. Als data librarian houd ik me daarnaast bezig met coördinerende en adviserende taken. Ik adviseer de onderzoekers over het RDM-beleid en breng dat onder de aandacht. Zo leg ik bijvoorbeeld uit dat alles draait om de verantwoording, integriteit, reproduceerbaarheid en het hergebruik van onderzoek.'

'De data bleek overal te worden opgeslagen, van externe harde schijven tot netwerken thuis. Dat moest anders'

bibliotheek hebben we hier onderzoek naar gedaan. De data bleek overal te worden opgeslagen, van externe harde schijven tot netwerken thuis. Dat moest anders, vond Saxion. Vervolgens zijn de SRCD en het archief in het leven geroepen om alle data veilig te stellen.'

De Saxion Research Cloud Drive, aangeboden door SURFsara, is een applicatie waarbij de onderzoeker makkelijk data kan opslaan en delen tijdens het onderzoek, ook met externen van buiten de hogeschool. 'Dat laatste was altijd een groot probleem omdat de netwerkschijven afgeschermd zijn voor buitenstaanders,' zegt Renate. 'Dit probleem hebben we samen met SURFsara opgelost.' Een paar andere hogeschoolbibliotheken maken inmiddels ook gebruik van de Research Cloud Drive. Renate verwacht dat er nog meer bibliotheken zullen volgen. Onderzoeksondersteuning is steeds belangrijker geworden, constateert Renate. 'Maar wat te denken van alle ongestructureerde content die op de hogeschool rondzwerft? Denk aan documenten, facturen, contracten en ga zo maar door. Onze bibliotheek gaat ook hier een rol in spelen. We gaan deze content bewaren, vindbaar maken en aanbieden voor hergebruik, bijvoorbeeld bij de creatie van content voor het onderwijs. We hebben deze taak bewust naar ons toegetrokken omdat we de kennis daarvoor in huis hebben.'

betrokken. Zo hebben we onder andere een data carpenter (degene die programmeert), een persoon die over de tools gaat, een repository manager, een cloud specialist en een specialist op het gebied van auteursrecht.'

En daar blijft het niet bij. Bij Saxion Research Services speelt de bibliotheek een belangrijke rol. 'Ik ben als data librarian het aanspreekpunt voor alles wat te maken heeft met research data management (RDM). Verder werken er vanuit de bibliotheek twee data stewards mee en een aantal medewerkers vanuit de backoffice.'

Wat is het verschil tussen een data steward en een data librarian? 'Een data

Ook heeft Renate mede de workflows voor Saxion Research Services ontwikkeld en vanuit haar achtergrond als metadateerder heeft ze geholpen met het opzetten en inrichten van het data-archief. 'Anders gezegd: wat moeten we vastleggen om de data te kunnen beschrijven en te kunnen vinden? Daarnaast beantwoord ik eenvoudige vragen met betrekking tot de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG); de ingewikkelde vragen stuur ik door naar onze specialist. Tot slot promoot ik *open science*, want Saxion wil dat we zoveel mogelijk onderzoeksoutput in open access aanbieden.' De komst van de nieuwe privacywet AVG is de aanjager geweest van de Saxion Research Cloud Drive (SRCD) en het data-archief. 'Iedereen binnen Saxion werd opeens wakker: waar bevindt zich alle onderzoeksdata? Als



DIGITALE DIENSTVERLENING VOOR BIBLIOTHEEKGEBRUIKERS

ATTENDERING EN MEER VIA EEN APP

Vakliteratuur App maakt digitale attendering voor eindgebruikers mogelijk op een geheel nieuwe wijze. De gebruiker heeft via zijn smartphone of tablet zelf het volledige beheer over de inrichting en altijd toegang tot relevante bronnen. Meer weten zie www.ingressus.nl

INGRESSUS



www.ingressus.nl

Grote behoefte aan goed zoekstrategieën

De zorg kent een toenemende vraag naar goed gedocumenteerde zoekstrategieën om medische richtlijnen te ontwikkelen.

Daartoe is de werkgroep Richtlijnen opgericht, een samenwerking tussen de Biomedisch Informatiespecialisten (BMI) en het Kennisinstituut van de Federatie van Medisch Specialisten. Die samenwerking werpt nu zijn vruchten af.



Ingeborg van Dusseldorp: 'Een zoekstring telt soms wel drie pagina's'

Stel, je hebt je enkel verzwikt en gaat naar de eerste hulp. Dan kan het zomaar gebeuren dat het ene ziekenhuis wel een röntgenfoto maakt, maar het andere niet. Zo'n verschil is in de zorg niet wenselijk. Daarom is er behoefte aan heldere richtlijnen met aanbevelingen gebaseerd op wetenschappelijk bewijs. Een medische richtlijn geeft zorgprofessionals informatie over de zorg die zij moeten verlenen en welke behandeling bij een bepaalde aandoening juist wel of juist niet nodig is. Doel van de richtlijnen is het optimaliseren van de kwaliteit van de zorg.

Expertise

Wat was de aanleiding voor de samenwerking tussen de BMI en het Kennisinstituut? 'Dat is een aardig verhaal,' zegt Ingeborg van Dusseldorp, voorzitter van de BMI-werkgroep Richtlijnen. 'De directeur van het Kennisinstituut, Teus van Barneveld, gaf zo'n

twee jaar geleden een presentatie over verspilling in de zorg en vertelde dat er een grote behoefte is aan zoekstrategieën voor richtlijnen ter verbetering van de kwaliteit van zorg. Bij dat laatste ligt onze expertise.'

Dat was het startsein voor de BMI-werkgroep Richtlijnen en een intensieve samenwerking tussen de BMI en het Kennisinstituut. Dit instituut adviseert en ondersteunt wetenschappelijke verenigingen bij het ontwikkelen en toepassen van kwaliteitsinstrumenten, zoals richtlijnen en visitaties. De werkgroep bestaat uit de twee informatiespecialisten van het Kennisinstituut, Linda Niesink en Monique Wessels, en een aantal informatiespecialisten die werkzaam zijn in zorginstellingen.

Producten

De BMI-werkgroep Richtlijnen heeft de afgelopen periode de basis gelegd voor een Leidraad Literatuur Zoeken voor Richtlijnen. Ook ontwikkelde de

werkgroep een zoekfilter voor het vinden van systematic reviews, een vorm van literatuuronderzoek met een afgekaderde onderzoeksvraag waarbij literatuur systematisch gezocht en beoordeeld wordt.

Verder is er een filter in de maak voor het identificeren van gerandomiseerd gecontroleerd onderzoek. Dit is literatuuronderzoek dat antwoord wil geven op de vraag of een bepaalde interventie zinvol is voor een specifieke doelgroep aan de hand van een interventie- en controlegroep. En tot slot zal in september 2019 een BMI-cursus *Zoeken voor Richtlijnen* starten.

Pilot

In Nederland bestaan zo'n vijfhonderd richtlijnen van medisch wetenschappelijke verenigingen met minimaal zeventuizend modules of hoofdstukken. De richtlijnen stonden van oudsher in een papieren boekje, later in een pdf. De richtlijn werd in zijn geheel eenmaal in de vijf tot acht jaar

gedocumenteerde in de zorg



Irma van Houts
Informatiespecialist
Gezondheid bij
de HAN Studiecentra

Kennisinstituut van de Federatie Medisch Specialisten

Het Kennisinstituut van de Federatie Medisch Specialisten adviseert en biedt wetenschappelijke verenigingen methodologische ondersteuning bij het ontwikkelen en toepassen van kwaliteitsinstrumenten en -beleid. Het gaat hierbij om richtlijnen, indicatoren, kwaliteitsvisities, literatuurreviews en het ontwikkelen van samenhangend kwaliteitsbeleid. Verder biedt het Kennisinstituut trainingen en coaching, bijvoorbeeld de trainingen richtlijnontwikkeling en visitatie. Het instituut heeft ruim vijftig medewerkers in dienst, onder wie zo'n veertig adviseurs en twee medisch informatiespecialisten.

herzien en dat, constateerde de BMI-werkgroep, is niet meer van deze tijd. Sinds een aantal jaren is er een richtlijndatabase. Daardoor wordt het makkelijker om alleen die modules van de richtlijnen te actualiseren die door de voortschrijdende wetenschappelijke kennis verouderd zijn. De verwachting is dat er jaarlijks rond de zeventienhonderd modules moeten worden herzien. Goede zoekstrategieën van een informatiespecialist zijn hiervoor onontbeerlijk.

De informatiespecialisten van het Kennisinstituut zijn dan ook blij dat ze een beroep kunnen doen op collega's in het land. 'We kunnen die extra ondersteuning goed gebruiken. Er staat een vergoeding tegenover, want voor het actualiseren van de richtlijnen zijn middelen beschikbaar,' vertelt Wessels. 'Een pilot om BMI-collega's te betrekken bij het actualiseren van de richtlijnen is goed bevallen. Groot voordeel is dat zij naast de zorgprofessional zitten bij het zoeken naar li-

Monique Wessels:
'Een pilot om BMI-collega's te betrekken bij het actualiseren van de richtlijnen is goed bevallen'

teratuur en dat werkt goed. Nadeel is dat deze externe literatuurspecialisten op grotere afstand staan van de adviseurs van het Kennisinstituut die de ontwikkeling van de richtlijnmodules begeleiden.'

Speld en hooiberg

Het ontwikkelen van een medische richtlijn is een omvangrijk en intensief proces. 'Dat begint bij het inventariseren van knelpunten in de zorg die de richtlijn zou moeten adresseren,' vertelt Wessels. 'Zoals in dat voorbeeld van de verzwikte enkel en het wel of niet maken van een röntgenfoto.'

De werkgroep richtlijnontwikkeling van het Kennisinstituut vertaalt de knelpunten in uitgangsvragen of 'key questions'. Vervolgens zet zij deze om in een klinische vraag, een zogeheten PICO (Patiënt, Intervention, Comparison, Outcome), en levert sleutelpublicaties aan voor de literatuursearch en -analyse. Op basis hiervan ontwikkelt de informatiespecialist een goed

gedocumenteerde zoekstrategie. Dan begint het zoeken.

Soms zijn er wel zes tot twintig uitgangsvragen waarvoor gezocht moet worden. Van Dusseldorp vertelt dat ze soms een zoekstring heeft van wel drie pagina's. 'Er is regelmatig overleg nodig met de adviseur die het proces van richtlijnontwikkeling begeleidt en de studies beoordeelt, want de vraag wordt zo nu en dan tussentijds aangepast en dan moet er opnieuw worden gezocht.' Soms is er geen literatuur te vinden. Je hebt een hele hooiberg doorzocht maar geen speld gevonden. Dan is het betreffende knelpunt een kennislacune waar verder onderzoek voor nodig is.

'De informatiespecialist levert, met het opstellen van zoekstrategieën en het zoeken in bibliografische databanken, de literatuurreferenties voor de richtlijnontwikkeling,' besluit Van Dusseldorp. 'De kwaliteit van de zoekstrategie is fundamenteel en leidt uiteindelijk tot betere zorg voor de patiënt. <



Mediawijsheid in het onderwijs (1)

Stel je een school voor voortgezet onderwijs voor, ergens in Nederland. Qua ICT-vaardigheden telt deze school een kleine groep docenten die hierin vooroploopt en een klein aantal dat, om wat voor reden dan ook, niets moet hebben van dat 'digitale gedoe'. De grootste groep wacht af wat er gaat komen. In elk geval staan zij niet

afwijzend tegenover de intrede van mediawijsheid. Sterker nog, zij zijn eigenlijk wel nieuwsgierig naar de mogelijkheden.

Tegelijkertijd vragen zij zich af of ze digitaal wel capabel genoeg zijn.

Hoe kunnen we op deze school de invoering van mediawijsheid dan het beste aanpakken?

Die vraag leg ik voor aan Patrick Koning. Na

zijn universitaire studie Bedrijfsgerichte Informatica vervulde hij diverse functies in de IT-sector, om in 2003 de

overstap te maken naar het Koning Willem 1 College, aanvankelijk als vakdocent ICT en tegenwoordig als onderwijsontwikkelaar, trainer en schoolcoördinator. In 2015 kwam zijn boek *Mediawijsheid in de klas* uit. 'Als de school het zelf belangrijk vindt, dan gaat het lukken!' zegt hij. Hij benadrukt vooral het belang van een zorgvuldig voortraject. 'Neem de tijd om met elkaar te bespreken waar we met mediawijsheid naartoe willen, biedt de mogelijkheid om lesmateriaal uit te proberen én om te mogen falen. Zorg dat het management de middelen, zoals tijd, geld en ICT-tools, biedt om succesvol te kunnen worden. De tijd moet zijn werk doen.'

In zijn boek *Mediawijsheid in de klas* schrijft Koning: 'In de toekomst zal mediawijsheid binnen het curriculum als doel en als middel worden aangeboden.' Diezelfde visie vind je terug in het voorstel voor het nieuwe curriculum, het leerplan waarin staat wat leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs moeten kennen en kunnen. In augustus 2019 wordt het plan aangeboden aan de minister van OCW. Ondanks mogelijke aanpassingen in dit plan lijkt het erop dat mediawijsheid nu echt een eigen plek krijgt in het onderwijs.

Tineke van Ommeren, voorzitter BMO en mediathecaris bij De Noordgouwe in Heerde



Patrick Koning



Cross-sectorale oproep Creative Europe

Digitale brug tussen cultuur en audiovisuele content

Innovatieve technologieën kunnen bruggen bouwen tussen de verschillende culturele en creatieve sectoren. De rol van digitale technologieën voor de culturele en creatieve sector staat centraal in de #Digital4Culture-strategie van de Europese Commissie. Dat is de strategie van de Commissie die cultuur en digitaal met elkaar verbindt. Het digitale potentieel wordt hierbij gebruikt om de positieve economische en maatschappelijke effecten van cultuur te versterken.

De Europese Commissie heeft een nieuwe cross-sectorale oproep gepubliceerd: *Digitale brug tussen cultuur en audiovisuele content* (EACEA 06-2019, zie tinyurl.com/y3f46cnz). In het kader van deze oproep zullen projecten worden uitgevoerd op het kruispunt van de verschillende culturele en creatieve sectoren (inclusief de audiovisuele sector), door middel van het gebruik van innoverende technologieën. Twee oproepen, waaronder deze

(EACEA 06-2019), worden door middel van een pilot getest. De tweede oproep wordt gepubliceerd zodra het werkprogramma 2020 is goedgekeurd.

Er wordt steun verleend aan:

1. projecten waarin nieuwe vormen van creativiteit op het kruispunt van de verschillende culturele en creatieve sectoren, inclusief de audiovisuele sector, door het gebruik van innovatieve technologieën, zoals VR, aan bod komen.

Of:

2. projecten die innovatieve sectoroverschrijdende initiatieven en instrumenten bevorderen om de toegang, distributie, promotie en/of de valorisatie van cultuur en creativiteit, inclusief cultureel erfgoed, te vergemakkelijken. Meer informatie is te vinden op de website van Creative Europe Desk (zie tinyurl.com/y4pl6773). De deadline voor de oproep *Digitale brug tussen cultuur en audiovisuele content* is 20 juni a.s.



Foto: Eugene Capon via Pixabay

Tevreden of bevlogen?

Met de KNVI zijn we hard aan de slag met het thema Smart Humanity, een overkoepelend thema waarmee we binnen én buiten de vereniging de aandacht opeisen van professionals. Maar ook van de afnemers van onze professionele (informatie)producten. Sommige informatieprofessionals vinden dat prachtig en bouwen mee, anderen moeten aan het idee wennen, of hebben er nog nooit over gelezen. Zoals ook sommige medewerkers van technologiebedrijven hard voorop lopen, en anderen lekker 'hun ding' doen. Of zoals een deel van de informatieprofessionals druk bijleert, goed practises deelt en aan intervisie doet, en anderen op basis van eerder verworven kennis aan de slag zijn en minder hard bijspijkeren. Of zoals sommige professionals lid zijn van de KNVI of een andere beroepsorganisatie, en anderen dat aan zich voorbij laten gaan.



KNVI-
duo-voorzitter
Wouter
Bronsgeest

Dat verschil in gedrevenheid houdt mij al enige tijd bezig. Managementwetenschapper Bas Kodden geeft in zijn publicaties en in zijn masterclass over 'Digitaal Leiderschap' op Nyenrode aan dat tevreden medewerkers fijn zijn, maar je met dat gedreven medewerkers pas écht meters kunt maken. Op inhoud, op inzet en betrokkenheid, op intrinsieke motivatie. Dat spreekt aan.

Het lidmaatschap van de KNVI brengt mij in contact met Marietje Schaake, voorzitter van onze Raad van Advies. Of in gesprek met mensen (leden dus) die aan de Dutch Digital Delta werken. Of met mensen die in Europa of zelfs mondiaal de ambitie hebben om competenties van professionals te helpen ontwikkelen.

Dat motiveert, en ik probeer collega's mee te nemen in al die kansen die ik zie. Want: technologie is steeds minder bottleneck en maakt steeds meer mogelijk. Onlangs zag ik wat het betekende voor een jong meisje om twee bionische armen in gebruik te mogen nemen. Technologie die in enkele seconden een leven totaal verandert.

Tegelijkertijd werd deze week een foto van mijn goede doel door de ethische algoritmes van Facebook van het net gehaald. Ik kreeg een digitale waarschuwing voor het publiceren van een foto uit een ontwikkelingsland. Een foto waarop te zien is hoe mensen leven aan de andere kant van de aardbol, en die de kans wordt onthouden om met technologie

hun leven substantieel beter te maken. Omdat we die vieze mijn en de grondstoffen nu eenmaal nodig hebben voor onze chips. De twee kanten van één technologie-medaille.

Soms is technologie zo mooi in haar toepassing, en soms ook helemaal niet. Ik blijf in ieder geval intrinsiek gemotiveerd om technologie zo goed mogelijk te helpen inzetten. Want er is nog zoveel meer mogelijk. Als KNVI zijn we tevreden als collega's en professionals meekomen naar de beroepsorganisatie. Als KNVI raken we bevlogen als collega's en professionals gaan mee-doen!

Wouter Bronsgeest
(duo-voorzitter KNVI)

VERNIEUWDE BIEBTOBIEB WIL BETER KENNIS DELEN



Levien den Boer

Moderator Landelijke Kennisdeling bij de Koninklijke Bibliotheek

Met bijna honderdvijftig lokale bibliotheekorganisaties, verschillende provinciale ondersteuningsinstellingen en een heel scala aan landelijk opererende organisaties is het openbaar bibliotheekveld gerust een lappendeken te noemen. Hoewel de bibliotheekwereld van oudsher veel en sterk georganiseerde netwerken kent, is het niet vanzelfsprekend dat je als individuele bibliotheekmedewerker altijd op het juiste moment de juiste input voor je werkzaamheden vindt en altijd kennis hebt van de laatste, relevante ontwikkelingen in je vakgebied.

Doelstelling

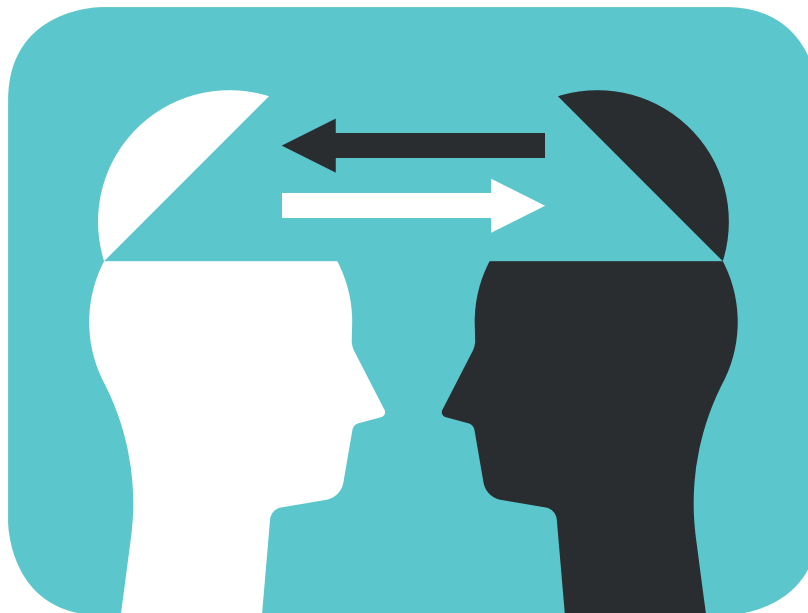
Het online platform Biebtobieb werd in 2012 door het toenmalige Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB) en de (toen nog) Stichting Samenwerkende PSO's (SPN) gestart om samenwerking te stimuleren, een impuls aan kennisdeling te geven en het bibliotheeknetwerk te versterken. Ruim zes jaar verder is die doelstelling onveranderd. Nog altijd zien we veel potentiële meerwaarde in het verbinden van bibliotheken en hun medewerkers. Een online platform maakt het makkelijker om direct goede ideeën te delen met andere bibliotheken, gebruik te maken van elders opgedane ervaringen of snel een vraag aan een groot netwerk van collega's voor te leggen. Er zijn weinig mensen, die hier het nut niet van inzien.

Tekortgeschoten

Toch is het niet zo dat Biebtobieb de afgelopen jaren hét online punt voor kennisuitwisseling

Op 16 april werd tijdens het Nationale Bibliotheekcongres in Rotterdam het vernieuwde Biebtobieb gelanceerd.

Dit online kennis- en innovatieplatform verbindt openbare bibliotheken en faciliteert samenwerking.



en samenwerking in de openbare bibliotheeksector was. Dat zat hem deels in het platform zelf. Uit gebruikersonderzoeken bleek dat het oude Biebtobieb tekortschoot op twee belangrijke onderdelen: vindbaarheid van informatie en gebruiksvriendelijkheid. Voor een succesvol kennisdelingsplatform zijn deze elementen fundamenteel. Bij de keuze voor nieuwe software zijn de wensen van de gebruikers daarom bepa-

lend geweest. Gebruikers zijn vanaf de start betrokken geweest bij de doorontwikkeling en het nieuwe platform is volledig met hen ingericht.

Nieuwe structuur

Een beter functionerend platform is evenwel slechts een deel van de oplossing. Biebtobieb was de afgelopen jaren te veel een eiland. Juist in een netwerk als het openbaar bibliotheekveld is het belangrijk dat een online platform voortbouwt op en aansluit bij wat er al is. Er is gekozen voor een nieuwe structuur, die overeenkomt

met die van de Gezamenlijke Innovatie- en Actieagenda voor openbare bibliotheken (een landelijk vastgestelde strategie om de vernieuwingskracht in de openbare bibliotheeksector te versterken) en er zijn koppelingen gelegd met andere informatiebronnen, zoals een innovatiedatabase (www.innovatiebieb.nl). Daarnaast is vanaf de start samengewerkt met bestaande netwerken, zoals het HR Netwerk Openbare Bibliotheken. Met hen is gezocht naar manieren waarop Biebtobieb concrete problemen oplost en zo directe meerwaarde biedt voor de dagelijkse werkwijze.

En nu?

Na iets meer dan een maand is een derde van het totale personeelsbestand in de openbare bibliotheeksector actief op het nieuwe Biebtobieb en zijn de reacties positief. De volgende stap is het platform te verankeren in de sector en zaken als moderatie duurzaam te beleggen. Het begin is hoopgevend, maar het werk is zeker nog niet gedaan. Als we in de afgelopen jaren namelijk iets geleerd hebben, is het dat kennisdeling niet vanzelf gaat. ■



post-hbo ARCHIVISTIEK PROFESSIONAL NEXT LEVEL

Wil je up-to-date blijven van de laatste ontwikkelingen op het gebied van archivistiek? Ben je op zoek naar meer verdieping in je baan of wil je doorgroeien naar een nieuwe functie zoals adviseur digitale archivering of functionaris gegevensbescherming? De post-hbo Archivistiek geeft je een stevig en bruikbaar fundament onder jouw werkpraktijk. De combinatie van theoretische kennis en opdrachten uit de praktijk geeft je inzicht in de manier waarop je meer waarde kunt creëren voor jouw organisatie.

STUDIEPROGRAMMA

Het programma is opgebouwd uit Informatiemanagement, Archivistiek en Business IT & Management en duurt twee jaar.

Je krijgt een dag in de week les in onder meer:

- ▶ archiefrecht en privacy
- ▶ organiseren van informatie, databases en data analyse
- ▶ e-conservation en e-depot
- ▶ ontwikkelen van beroepsproducten
- ▶ duurzame toegankelijkheid
- ▶ duurzaam beschikbaarstellen

DIPLOMA

Na succesvolle afronding van de post-hbo ontvang je het diploma Archivistiek B en het hbo-certificaat Archivistiek van de Hogeschool van Amsterdam.

CONTACT

  06 - 211 58 210

 archiefschool@hva.nl

 hva.nl/archiefschool

HVA.NL/ARCHIEFSCHOOL

CHROME SCHIET ONDERZOEKERS TE HULP



Leen Liefsoens

Redacteur van IP en senior informatiespecialist bij de bibliotheek van de Haagse Hogeschool

Onderzoek markeren en annoteren

Met Weava (weavatools.com) kun je in websites en pdf's fragmenten markeren en voorzien van notities. Vervolgens kun je de markeringen en annotaties in mappen organiseren en er tags met kleurcodes aan toekennen. De mappen zijn toegankelijk via weavatools.com/dashboard. In dit Weava Web Dashboard worden niet alleen je markeringen en annotaties opgeslagen, maar ook de hele webpagina of pdf. Exporteer via het dashboard je items naar Microsoft Word, Excel, .csv of .txt. Verder bevat het dashboard een citeerknop (APA, MLA, Chicago, Harvard). En tot slot kun je Weava ook loslaten op lokaal opgeslagen pdf's. Hoe je dat doet, lees je op weavatools.com/the-weava-manual.

Onderzoek samenvatten

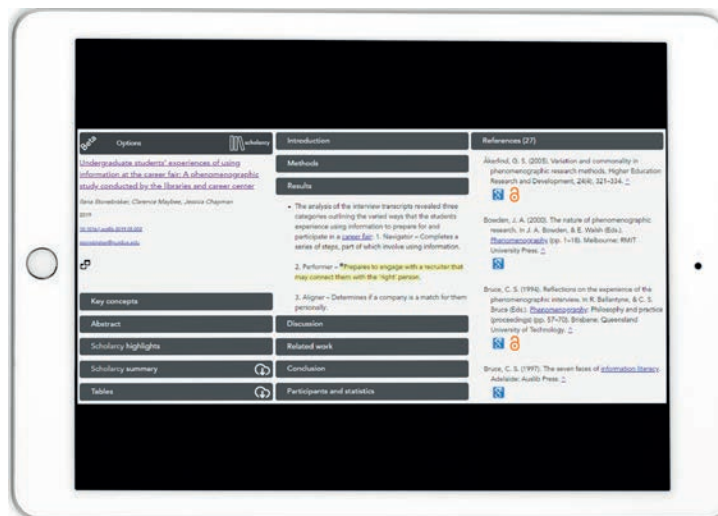
Scholarcy (scholarcy.com) analyseert een onderzoeksartikel (pdf in je Chrome-browser) en vat het voor je samen. De extensie maakt daarvoor gebruik van *machine learning* en kunstmatige intelligentie. De samenvatting wordt geordend aan de hand van de typische opbouw van een onderzoeksartikel: introductie, methode, resultaten en discussie. Daarnaast bevat de samenvatting ook een statistisch onderdeel met de figuren en tabellen uit het artikel en een aanklikbare literatuurlijst. Scholarcy lokaliseert de open access pdf's van deze literatuur. De extensie leidt je daarbij naar bronnen als Google Scholar en repositories als arXiv, biorXiv en OSF Pre-prints.

Onderzoek ontdekken

Science Research Assistant (tinyurl.com/y2acvghh) is

Druk met het organiseren, samenvatten en ontdekken van onderzoeksartikelen? Schakel dan de extensies Weava, Scholarcy en Science Research Assistant voor de Google Chrome-browser in.

Samenvatting door Scholarcy, inclusief aanklikbare literatuurlijst met links naar Google Scholar en open access-bronnen



een zoekextensie waarmee je met één muis-klik in verschillende gerenommeerde bronnen tegelijkertijd onderzoeksartikelen kunt vinden. De bronnen zijn divers en bestaan onder andere uit databanken van uitgevers, open access-initiatieven als DOAJ en Plos, en zoeksystemen als Google Scholar en Pubmed. Je kunt zelf selecteren in welke bronnen er gezocht wordt. Zodra je een selectie hebt gemaakt, gaat de extensie voor je aan de slag. Wanneer je een webpagina of een pdf in je browser bekijkt en je meer wilt weten over een term, selecteer je het woord en klik je op de rechtermuisknop. In het menu kies je voor 'Science search for ...'. Vervolgens wordt er in ieder van de door jouw geselecteerde bronnen een zoekopdracht met die term uitgezet. De resultaten worden op de achtergrond geopend, met per bron een tabblad.

Omdat de extensie ook bronnen doorzoekt met content waarvoor je moet betalen (databanken van uitgevers), kun je het beste deze bronnen alleen selecteren wanneer je on-campus bent. Het is dan mogelijk om via de licenties van je instelling toegang te krijgen tot deze publicaties.

De extensie biedt helaas geen ondersteuning voor off-campus toegang.

Tot slot

Weava en Scholarcy bieden zowel gratis als betaalde versies met uitgebreidere opties aan. De gratis mogelijkheden staan hierboven beschreven. De uitbreidingen bestaan uit onder andere een afbeeldingenclipper in Weava en het bewaren van de samenvattingen in Scholarcy. Science Research Assistant is geheel gratis en is ook beschikbaar als Firefox add-on. ■

'DAVID LANKES HEEFT EEN ANDER SOORT BIBLIOTHEEKWERK BEDACHT'

Katrijn de Kort volgde de studie *Community Librarianship*. Vanuit haar werk bij Bibliotheek Midden-Brabant richt ze zich nu ook op community's. 'Mijn rol is vooral faciliterend, maar ik kan er ook mijn kennis delen én kennis halen'.

Zit er tussen de verschillende doelgroepen van haar werkgever, Bibliotheek Midden-Brabant, een categorie waar ze een community voor zou kunnen starten?' Die vraag kreeg Katrijn de Kort voorgelegd tijdens haar studie *Community Librarianship*. Deze post-hbo-opleiding van Cubiss startte ze in mei 2017 en rondde ze anderhalf jaar later af. 'Een ondernemer in Tilburg wilde graag in contact komen met andere lokale ondernemers. Het leek me mooi om die groep mensen met elkaar te verbinden. Het zijn allemaal (startende) ondernemers die alleen werken, maar op z'n tijd graag met een collega willen sparren,' aldus Katrijn.

Eendagscollega's

De ondernemer en Katrijn bundelden hun krachten en zo is een jaar geleden de community Eendagscollega's ontstaan. Voor een '9tot5'-sessie kunnen zich elke keer tien mensen inschrijven. 'Ze delen een dag lang niet alleen hun werkplek in de bibliotheek, maar ook hun kennis. Door over hun ervaringen te vertellen, leren de deelnemers van elkaar. En ze bouwen ook nog eens een netwerk op,' zegt Katrijn.

Zelf sluit ze ook altijd bij deze '9tot5'-sessies aan. 'Mijn rol is vooral faciliterend, maar ik kan er ook mijn kennis delen en tegelijkertijd weer kennis ophalen. Het is handig om te weten wat er in Tilburg gebeurt en waar iedereen mee bezig is.'

Katrijn werkt negentien jaar bij Bibliotheek Midden-Brabant. In haar studententijd is ze er aan de slag gegaan als opruimer. Vervolgens schoof ze door naar de frontoffice van de Bibliotheek Tilburg-centrum (nu verhuisd naar locatie de LocHal), waar ze nog altijd werkt. Ook is ze verantwoordelijk voor het cursusaanbod voor zowel



de bibliotheekgebruikers als haar bibliotheekcollega's. En dankzij haar opleiding *Community Librarianship* richt ze zich nu ook op community's.

David Lankes

De opleiding *Community Librarianship* is vormgegeven naar het gedachtegoed van de Amerikaanse bibliotheekgoeroe en -vernieuwer David Lankes. 'De bibliotheek is altijd gericht geweest op collecties en kennisoverdracht via de collectie. Maar er zit heel veel kennis in de gemeenschap, bij de mensen zelf,' zegt Katrijn. 'De opleiding is erop gericht om bijvoorbeeld mensen met dezelfde soort vragen bij elkaar te brengen zodat ze elkaar kunnen informeren. Heel inspirerend! Lankes heeft zo een heel andere soort bibliotheekwerk bedacht.'

Draagvlak

De studie *Community Librarianship* heeft haar inzichten in het bibliotheekwerk verrijkt. Wat is haar bijgebleven? 'De studie heeft me doen beseffen dat openbare bibliotheken goed zijn in het bedenken van programma's – en ervan uitgaan dat iedereen erop zit te wachten. Maar dat is niet altijd het geval. Ik heb geleerd dat

we juist een stap terug moeten doen en samen met de beoogde doelgroepen iets moeten organiseren. Op die manier creëer je draagvlak.'

Zo bleek dat de groep ondernemers liever geen '9tot5'-sessie wilde houden in de toenmalige Bibliotheek Tilburg-centrum. Katrijn: 'Men vond de wat verouderde bibliotheek geen inspirerende plek. Daarom zijn we uitgeweken naar de toenmalige proeftuinbibliotheek "de Kennismakerij". Op deze tijdelijke locatie experimenteerden we, samen met de inwoners van Tilburg, met kennis creëren en kennis delen. Inmiddels is "de Kennismakerij" ook verhuisd naar de LocHal.'

Kennisplaats Vesper

Behalve voor de kennisgroep Eendagscollega's is Katrijn sinds 2018 ook mede-verantwoordelijk voor de netwerkorganisatie *KennisPlaats Vesper* binnen de bibliotheek Berkel-Enschot. 'Samen organiseren we drie keer per jaar een bijeenkomst voor zowel (ervaren) ondernemers als voor ondernemende mensen. Doel is om de deelnemers te inspireren met een presentatie of een kennissessie,' aldus Katrijn.

KennisCloud

Jammer vindt Katrijn het dat de verschillende bibliotheken in het land niet goed van elkaar weten waar ze op het gebied van community's allemaal mee bezig zijn. 'Dan wordt het wiel wel eens opnieuw uitgevonden. Maar als afgestudeerde community librarians houden we elkaar op de hoogte van onze activiteiten en plannen.' En is er inmiddels de *KennisCloud*, een website waar de bibliotheken hun community's kunnen presenteren. 'Nu moet je je nog registreren en inloggen. Mijn ideale plaatje is dat mensen straks kunnen zoeken in de bibliotheekcatalogus en in de zoekresultaten ook de community's tegenkomen.'

DE NIEUWE EU-AUTEURSRECHT- RICHTLIJN DOORGELICHT

In april 2019 stemde de Europese Raad in met de nieuwe auteursrechtlijn. Hiermee worden de controversiële regels rondom uploadfilters en rechten voor nieuwsuitgevers formeel Europese wetgeving. Maar de nieuwe richtlijn bevat nog veel meer nieuwe regels en uitzonderingen.

In de overwegingen van de nieuwe EU-richtlijn inzake auteursrechten en naburige rechten in de digitale eengemaakte markt wordt duidelijk benoemd dat digitale technologieën nieuwe soorten gebruik mogelijk maken op het gebied van onderzoek, innovatie, opleiding en behoud van cultureel erfgoed waar in eerdere richtlijnen onvoldoende in is voorzien. In de richtlijn staan daarom, naast de bescherming van online perspublicaties en het gebruik van beschermd content door aanbieders van een onlinedienst voor het delen van content, ook een drietal uitzonderingen centraal: voor tekst- en datamining (artikelen 3 en 4), voor onderwijsdoelein-

grote rechtsonzekerheid over de mate waarin tekst- en datamining van content verricht kan worden. De richtlijn introduceert daarom de verplichting voor lidstaten om een compleet nieuwe uitzondering op te nemen 'voor reproducties en opvragingen door onderzoeksorganisaties en instellingen voor cultureel erfgoed om met het oog op wetenschappelijk onderzoek tekst- en datamining te verrichten op werken of andere materialen waartoe zij rechtmatige toegang hebben'.

Hierbij worden, in de overwegingen, de definities van 'wetenschappelijk onderzoek', 'onderzoeksorganisaties' en 'instellingen voor cultureel erfgoed' alvast ruim geïnterpreteerd. Ook wordt er een duidelijk voorbehoud gemaakt dat de uitzondering alleen van toepassing mag zijn op content waartoe men 'rechtmatig toegang' heeft via bijvoorbeeld licenties, of omdat het om open data gaat.

Onderwijsexceptie

In de oude EU-richtlijn, en daarmee in de Auteurswet, was er al een uitzondering voor het gebruik van beschermd werken voor onderwijsdoeleinden. De nieuwe richtlijn gaat nu specifiek uit van het gebruik van werken en andere materialen in digitale en grensoverschrijdende onderwijsactiviteiten. In artikel 5 worden de 'beveiligde elektronische leeromgeving' maar eindelijk ook online en afstands studeren genoemd als toepassingen waarvoor de uitzondering geldt. Net als bij TDM maakt de richtlijn een voorbehoud dat lidstaten een andere invulling kunnen geven aan deze uitzondering als er passende licenties zijn voor gebruik van werken in het onderwijs.

Behoud van cultureel erfgoed

Artikel 6 introduceert een verplichting voor lidstaten om een uitzondering in hun eigen wetgeving op te nemen 'teneinde instellingen voor cultureel erfgoed toe te laten kopieën te maken van werken of andere materialen die permanent deel uitmaken van hun collecties, in welke vorm of welk medium ook, met als doel het behoud van dergelijke werken of andere materialen en voor zover dit noodzakelijk is voor dergelijk behoud'.

Deze uitzondering krijgt heel veel aandacht in de EU-richtlijn. In meer dan twintig overwegingen wordt toelichting gegeven op de intentie en de beoogde invulling van de uitzondering. Hierbij ligt de focus vooral op het voorkomen van conflicten met de commerciële exploitatie van werken; daarnaast wordt collectieve licentieverlening neergezet als route om de toestemming voor digitaliseringstrajecten te realiseren. Beide onderwerpen worden vervolgens in de richtlijn zelf uitgewerkt in respectievelijk artikel 8 en artikel 12 met additionele voorwaarden.

En nu?

Hoewel de EU-richtlijn duidelijke doelstellingen geeft waar de lidstaten aan moeten gaan voldoen, is het aan die lidstaten zelf om deze uit te werken in nationale wetgeving. Hierbij kunnen ze rekening houden met de specifieke situatie in hun eigen land. Landen hebben daar maximaal twee jaar de tijd voor en dus zullen de verantwoordelijke ministeries (van Economische zaken en Justitie) met bijvoorbeeld experts en de branche- en vakorganisaties ruggespraak gaan houden over de wetteksten, die uiterlijk april 2021 in de herziene Auteurswet gaan komen. ■



den (artikel 5) en voor behoud van het cultureel erfgoed (artikel 6).

Tekst- en datamining

Bij tekst- en datamining (TDM) haal je informatie uit machineleesbaar materiaal: je extraheert data uit (grote) gegevensverzamelingen en combineert die om patronen te ontdekken. Er is echter al jaren een



Raymond Snijders

Senior informatiebemiddelaar bij Hogeschool Windesheim

Boekwaarde



Frank Huysmans
Redacteur van IP,
bijzonder hoogleraar
bibliotheekwetenschap
aan de UvA en zelfstandig
onderzoeker en adviseur
bij WareKennis

‘Ondoenlijk om in Amsterdam les te geven over bibliotheken zonder verleid te worden tot de aanschaf van boeken’

Ik kocht een boek. Het gaat over de toekomst van het boek. Maar het was tweedehands en alweer tien jaar oud. Oud genoeg dus om te bezien of de toekomst inmiddels al een beetje is gearriveerd. Dat blijkt het geval. *The case for books: past, present, and future* heet het. Boekhistoricus en directeur van de universiteitsbibliotheek van Harvard Robert Darnton beschrijft de voortgaande evolutie van het geschreven en gedrukte woord in digitale tijden. Enthousiast spreekt hij zich uit over de ambitie van Google om een digitale bibliotheek te creëren met het Books Project. Tegelijkertijd benadrukt hij gedecideerd dat het ebook het gedrukte niet zal doen verdwijnen.

Het is ondoenlijk om in Amsterdam les te geven over bibliotheken zonder verleid te worden tot de aanschaf van boeken. Hebben de onderwijsplanners mijn cursus in het PC. Hoofthuis ingeroosterd, dan kom ik langs Waterstones, American Book Centre en Athenaeum op het Spui. Stoppen ze me in de Oudemanhuispoort, dan moet ik langs de tweedehandsboekenverkopers aldaar – de ‘boekenjoden’ heetten ze in vroeger tijden. En is de plaats van handeling het Oostindisch Huis en weet ik onderweg de verlokkingen van de Oudemanhuispoort te weerstaan, dan lokt de Book Exchange (*‘An independent, one-man business providing quality used books since 1978’*) mij alsnog in een hinderlaag. Zes euro vijftig wilde de antiquaar ervoor hebben.

De prijs was met zacht potlood in de rechterbovenhoek van de eerste bladzijde gekrabbeld. Daarnaast stempels en een ex libris van de Leeszaal Rotterdam West. Die leeszaal is opgericht in de periode 2011-2013, uit protest tegen de voorgenomen sluiting van wijkvestigingen door de Bibliotheek Rotterdam. Iedereen zou op afzienbare termijn ebooks gaan lezen. Bibliotheek en politiek kwamen een strategie overeen: sluit de kleine vestigingen die toch bijna nooit open zijn. Zet er enkele grotere voor in de plaats, met ruimere activiteitenprogrammering en openingstijden.

Oud-West was *not amused*. Onder aanvoering van twee ervaren sociaal werkers werd de Leeszaal Rotterdam West opgericht. Door en voor de wijk. Sociale vernieuwing, participatiesamenleving, noem het zoals je wilt, maar het kwam van de grond en is springlevend. Met een collectie die door ex-bibliotheecarens werd samengesteld uit vele, door sympathisanten gedoneerde bananendozen vol boeken. Zonder uitleenfunctie en gratis. Als je een boek thuis wilde lezen, nam je het maar mee en bracht je het terug als je het uit had. Of niet.

Iemand moet hebben gedacht: hier zit handel in. Hij of zij ‘leende’ boeken in Rotterdam en verpatste die in Amsterdam. Dat is nog eens VOC-mentaliteit, dacht ik – ik was ten slotte op weg naar college in het Oostindisch Huis. Ik zag het Leeszaal-stempel naast de met potlood aangebrachte prijs, grinnikte om de symboliek en rekende af.

Voor ware verkenning zijn professionele vaardigheden en **richtlijnen** nodig.

We vertrouwen elke dag weer op het werk van ingenieurs. We vertrouwen op bouwkundig ingenieurs die bruggen bouwen. Op ingenieurs ruimtevaarttechnologie die vliegtuigmotoren ontwikkelen. Op biomedisch ingenieurs die kunstmatige organen ontwerpen.

Inspec wordt uitgegeven door het Institute of Engineering and Technology. Met meer dan 17 miljoen records biedt *Inspec* toegang tot een enorm informatieaanbod, met veel belangrijke informatie die nergens anders beschikbaar is.



Inspec is ontwikkeld door experts op het gebied van techniek, natuurkunde en computerwetenschappen. Het is dé A&I-databank voor het vinden van gericht, relevant en onontbeerlijk onderzoek.

Zou u technisch onderzoek zomaar aan iedereen toevertrouwen?

Gratis proeftoegang

Neem voor gratis proeftoegang tot *Inspec* op EBSCOhost of in *EBSCO Discovery Service* contact op met uw vaste contactpersoon bij EBSCO, of ga naar

www.ebsco.com/inspec

Vertrouw op uw bron

IET Inspec | **EBSCO**